

Kerényi-Nagy Viktor – Bartók Katalin

**Kiállta az idő próbáját
175 éve született deéteri Dr. Borbás Vince**

Dr. Kerényi-Nagy Viktor – Dr. Bartók Katalin

Kiállta az idő próbáját

175 éve született deéter Dr. Borbás Vince

Nemzeti Agrárkutatói és Innovációs Központ – Litke Község
Önkormányzata

Budapest
2019

Felelős kiadó:

Dr. Gyuricza Csaba, Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Központ, főigazgató
Vámos Zoltán, Litke Község Önkormányzata, polgármester

**Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs
Központ**

**Litke Község
Önkormányzata**

A kiadást szakmailag támogatta:

**Magyar Természettudományi
Múzeum**

**Magyar Mezőgazdasági Múzeum és
Könyvtár**

**MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI
MÚZEUM ÉS KÖNYVTÁR**
BUDAPEST | VAJDAHUNYADVÁR

Szerzők:

Dr. Kerényi-Nagy Viktor – Dr. Bartók Katalin

ISBN 978-963-7092-86-2

Készült: 200 példányban

Címlapon: deéteri Dr. Borbás Vince (fénykép: Gombocz Endre (1936): *A Magyar Botanika története. A Magyar Flóra kutatói* – MTA)

Hátlapon: *Linum dolomiticum* BORBÁS (fénykép: Kerényi-Nagy)

Nyomda:

Adu-Press Nyomda Kft.

www.hunpress.com

Tartalom

Ajánlás.....	5
Bevezetés	8
Borbás Vince szülőfaluja, Litke.....	9
Borbás Vince családja	16
Borbás Vince egri diákévei.....	24
Borbás Vince egyetemi évei.....	34
Borbás Vince harcai	41
Borbás Vince munkássága.....	51
Borbás Vince közéleti aktivitásai és elismerései.....	71
Borbás Vince kolozsvári évei.....	74
Borbás Vince halála.....	78
Borbás Vince herbárium.....	84
Borbás Vince emléke	86
Köszönetnyilvánítás	96

Ajánlás

Történelmünk során magyarként sokszor számos nehézséggel kellett megküzdeniük elődeinknek – mégis van életünknek sok olyan területe, ahol viszont a bőség nehezítheti a választást. Így gondban lehetünk olyankor is, amikor ki kell választanunk egy jeles személyiséget valamely tudományterületről.

Kerényi-Nagy Viktor és Bartók Katalin jó érzékkel talált meg az előtünk járók közül egy olyan tudóst, akinek egész élete nem csak a szűkebb szakmabeliek számára lehet követendő.

Borbás Vince a fiatalok számára is példa lehet, hiszen kora ifjúságától szorgalommal, fegyelmezetten, elszántan, céltudatosan törekedett terveivel valóra váltására.

Nem származott tehetős családból; tanulmányait egyházi ösztöndíjak tették lehetővé. A botanika iránti érdeklődése korán megmutatkozott, majd igen hamar elhivatottsággá vált. Képzettsége ellenére főreáliskolai tanárként tudott elhelyezkedni a kiegyezés utáni Budapesten. Évtizedeket töltött ebben a munkakörben, miközben bölcsészdoktorrá avatták, majd egyetemi magántanárrá, végül címzetes rendkívüli tanárrá nevezték ki. Ezen évek során 874 publikációt jegyzett és mintegy kétezer növényalakot írt le, amelyek jelentős része ma is érvényes. Megírta Pest megye flóráját csakúgy, mint Temes megye vegetációját, Vasvármegye növényföldrajzát – és még hosszan lehetne sorolni művei ízes címeit. Egyik jelentős munkája A Balaton tavának és partmellékének növényföldrajza és edényes növényzete címet viseli. Nem csak taxonómus volt; felismerte, hogy a Kárpát-medence önálló flóratartomány.

Ha már a főreáliskolában tanított, jelentőset alkotott a középfokú oktatásban is egy külhoni botanikai tankönyv magyarra fordításával és kiegészítésével.

Úttörő volt abban is, hogy gyűjtötte a növények népi neveit és a növényekhez köthető magyar népmeséket. Gyakorlati kérdésekkel, így dísznövény-termesztéssel is foglalkozott; rendszeres szerzője volt A kert című folyóiratnak.

Felismerte a nemzetközi szakmai kapcsolatok jelentőségét; e céllal töltött el hosszabb időt Innsbruckban és Berlinben, de járt Koppenhágában, Lipcsében és Münchenben is.

Számos gyűjtőútra ment szerte a Kárpát-medencében és távolabb is.

Sokára érkezett el számára az elismerés, amikor 1902-ben a Kolozsvári Tudományegyetemen nevezték ki a Növényrendszertani Tanszék és az Egyetemi Botanikus Kert élére.

Borbás Vince – ahogy budapesti emléktáblája hirdeti – a magyar föld növényvilágának európai hírű kutatója volt. Rendszertani munkáiban a korszerű tudományosság szerint járt el; ezek közül legjelentősebb a rózsamonográfiája.

A kötet, amelyet most kezében tart a Kedves Olvasó, nemzeti és tudományos múltunk egy érdekes és jelentős szegletét őrzi meg azáltal, hogy a nyilvánosság elé tárja – ezzel ajánlom minden érdeklődő szíves figyelmébe.

Gödöllő, 2019. május 15.

Dr. Gyuricza Csaba

főigazgató

Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Központ

Borbás Vince felfedezi az általa leírt *Linum dolomiticum*-ot, háttérben a pilisi lennek otthonát adó Borbás-gerinc¹

---

¹ Akvarell: Szandavári Emese, 2019

Bevezetés

Borbás Vince élete a küzdelemről szól: családját tragédiák sora sújtotta, nélkülözésben kellett felnőnie, tanulmányait pártfogók támogatásával végezhette, s felnőve szellemisége korát megelőzte, éles szeme nem csak a növények megkülönböztetésében jeleskedett, de kortársai hibáinak felismerésében is, így folyamatos személyes konfliktusok, meg nem értettség és mellőzés jutott kenyeréül. Bár kortársai „fajcsinálónak” bélyegezték, Ő ismerte fel, hogy a Kárpát-medence önálló flóratartomány és aminek olyan ékességeit fedezte fel, mint a pilis len (*Linum dolomiticum*), a budai berkenye (*Sorbus semina*) vagy szeretett feleségéről nevezett Gizella-rózsa (*Rosa gizellae*).

Példa Ő a ma emberének: hátrányos helyzete ellenére kiválóan tanult, több tudományterületen, mint a nyelvészet, botanikai, néprajz vagy épp érintve a zoológiát, állta meg a helyét, maradandót alkotva. Számos külföldi tanulmányútjának, nemzetközi cserekapcsolatainak köszönhetően, kortársait megelőzve, európai szemlélettel kutatott.

Bár kritikus volt és éles nyelvű, személye mégis példamutató: a kritikákra még alaposabb kutatásokkal felelt, a soknemzetiségű országban ideológiától mentesen kölcsönös tiszteleten nyugvó, baráti viszonyt tudott fenntartani olyan más nemzetiségű botanikussal, mint a Matica Slovenska alapító Andrzej Kmet'-tyel.

Könyvünk bepillantást kíván nyújtani Borbás Vince életébe, célunk a tudományos ismeretterjesztés és reményünk, hogy kutatásaink alatt felgyűlt forrásanyagot későbbiekben szintén közre tudjuk adni.

Kerényi-Nagy Viktor, Bartók Katalin

Borbás Vince szülőfaluja, Litke

A Nógrád megyei község az Ipoly mellett, a Dobroda-patak találkozásánál fekszik. Már a honfoglalás előtt is lakott település volt: az 1930-as években Kondor Vilmos, 1978-ban Simán Katalin régészeti munkája nyomán 117 darab mezolitik és neolitik kőeszköz került elő, míg Kemenczei Tibor Piliny-kultúrához tartozó későbronzkori kerámiatöredékeket fedezett fel². A falu címerpajzsán elhelyezkedő ezüstszalagos kék mező az Ipolyt és a Dobrodát, a zöld negyedek a település körül elterülő dús fűvű legelőket, míg a sárga szín a környező erdőkben gazdagon tenyésző vadat jelképezik. Közepén lévő hét tölgy levél és makk a főter 1896-os Millenniumi ünnepség alkalmából, a honfoglalás hét vezérének emléke előtt tisztelgő ünneplők ültetette hét kocsányos tölgy (*Quercus robur*) szimboluma jelenik meg, melyek 2016 óta nógrádikumok a helyi értéktár szerint³.

A nagyközség az Ipoly völgyében terül el, a völgyet alacsonyabb dombok határolják: legmagasabb a Bükk-tető (366 m), közvetlenül a falu felett a Kopasz-hegy (264 m) magaslik. A település egy keletről nyugatra tartó út két oldalán, fésűsen beépített házakból áll.

Közepes főterén áll a gróf Koháry földbirtokos család által 1766-ban, a korábbi templomromokra emelt, barokk stílusú Szent Kereszt római katolikus templom. A templom főbejárata felett a Koháry-ak védőszentje,

---

² Szomszéd A. (2008): Borbás Vince szülőfaluja Litke. – Litke Község Önkormányzata 312 pp.

³ <http://www.litke.hu/index.php/telepulesi-ertektar>

Nepumuki Szent János szobra vigyáz. A templom egyhajós, barokk belső díszítései közül kiemelendő az igen ritka szószékoltár, melynek festett oltárképén a prágai Károly-hídon vértanúságot szenvedő Nepumuki Szent János látható⁴.

Litke nagyközség, a Szent Kereszt templomtól balra a Hétvezér facsoport, háttérben a Kopasz-hegy⁵

Litke, balra a Szent Kereszt templom, mellette a Hétvezér facsoport, a legkisebb lucfenyőnél állt Borbás szülőháza⁶

---

⁴ <http://www.litke.hu/images/telepulesiertektar/RómaiKatolikusemplom.pdf>

⁵ fotó: PAPP Tibor – MMGMK, 2019

⁶ fotó: PAPP Tibor – MMGMK, 2019

A Koháry-család 1725-ben építette barokk stílusú menhelyet vagy ispotályt, melyben egyszerre 12 munkából kiöregedett vagy beteg embert tudtak ellátni. Az épület az 1831-es kolerajárvány idején kórházként működött, orvos nélkül⁷.

A Koháry-féle Menház, más néven Ispotály⁸

---

⁷ [http://www.litke.hu/images/telepulesiertekar/Kohary-féle Menház.pdf](http://www.litke.hu/images/telepulesiertekar/Kohary-fele_Menhaz.pdf)

⁸ fotó: PAPP Tibor – MMGMK, 2019

A Milleniumi facsoport a Szent István parkban⁹

Fésűs elrendezésű házsor Borbás szülőházával szemben¹⁰

---

⁹ fotó: PAPP Tibor – MMGMK, 2019

¹⁰ fotó: PAPP Tibor – MMGMK, 2019

A litkei Szent Kereszt római katolikus templom¹¹

---

¹¹ fotó: PAPP Tibor – MMGMK, 2019

A Szent Kereszt templom belseje, balra a liturgia okán letakart szószékoltár¹²

¹² fotó: PAPP Tibor – MMGMK, 2019

A letakart Szent János szószékoltár¹³

---

¹³ fotó: PAPP Tibor – MMGMK, 2019

Borbás Vince családja

A botanikatörténetek¹⁴ kevésbé ismertették Borbás Vince családját és fiatal éveit. Oka lehet ennek, hogy mire híressé vált, a sok harc és mellőzöttség okán zárkózott és megkeseredett lett.

A Borbás-család Litke központjában, a Dózsa György út 24. szám alatt, az ún. kántorlakban lakott. 1963-ban emléktáblát avattak és lucfenyőket telepítettek a ház elé¹⁵. A források megoszlanak¹⁶, hogy az 1981. augusztusában, közösségi munkában, önkéntes tűzoltók által lerombolt házat mennyire kellett volna műemléknek tekinteni, hiszen eredetileg egy kisebb ház lehetett, melyet az utca felé megtoldottak, többször átalakítottak. A sors fintora, hogy a ház műemlék védelmét a Magyar Mezőgazdasági Múzeum akkori osztályvezetője vonta vissza: „Értesítem, hogy a 42/1977 (XII.8.) MÉM–ÉVM–KM együttes rendelet 4. § 2. bekezdése alapján a litkei lakóház (Dózsa György út 24.) ideiglenes védettségét megszüntetem. Kelt. 1981. július 30.”¹⁷. Ennek ellenére a falubeliek tudatában és szívében Borbás Vince szülőháza-ként élt és sokan felszólaltak az épület megmentéséért, mindhiába. „Látod,

---

¹⁴ BÁRÁNY L. (1924–1925): *Borbás Vince egri diákévei*. – Botanikai Közlemények **22**(1–6): 1–4.
BOROS Á. (1944): *Megemlékezés Borbás Vincéről, születésének százéves évfordulójából*. – Botanikai Közlemények **41**(3–5): 85–90.

DEGEN Á. (1905): *Deéteri Dr. Borbás Vince* – Magyar Botanikai Lapok **4**(8–11): 165–235.

GOMBOCZ E. (1936): *A magyar botanika története* – A magyar flóra kutatói (92 képpel). – Budapest, Magyar Tudományos Akadémia 636 pp.

RADICS F. (1974): *Emlékezés Borbás Vincére (1844-1905) halálának 70. évfordulóján*. – Studia Botanica Hungarica **10**: 3–15.

SOÓ R. (1944): *Dokumentumok Borbás Vince ifjúkorából*. – Bot. Közlemények **41**(3–5): 91–95.

ISÉPY I. (2019): *A korszerű hazai flórakutatás megmentője Borbás Vince*. – Természetbúvár **74**(2): 16–18.

¹⁵ FRANCSIK J. (1983): *Détári Borbás Vince. A fenyők nem száradtak el...* – Nógrád **39**(102–127): 4. (1983. május 20.)

¹⁶ G. I. (1981): *Még áll a ház. Elfeledtük Borbás Vincét?* – Nógrád **37**(179–203): 4. (1981. augusztus 2.); PUSZTAI J. (1981): *Felbívás Pécsről – Mentsük meg Borbás Vince szülőházát!* – Nógrád **37**(179–203): 5. (1981. augusztus 27.)

¹⁷ PINTÉR K. (1981): *Gyászbeszéd helyett. Már nem áll a ház. Műemlékrombolás – társadalmi munkában?* – Nógrád **38**(51–76): 5. (1982. március 14.)

tűz nélkül eloltották a Borbás-házat!”¹⁸. Ötletként javasolták az akkori Tanácsnak, hogy a megmentett épületbe össze kellene gyűjteni Borbás munkásságát, személyes tárgyait, ha még egyáltalán fellelhetőek és a kertbe az általa felfedezte vagy róla elnevezett fajokat ültetni. Ma már nincs meg a ház, az akkori emléktábla a község iskolájában van kiállítva. Az épület helyére új ház épült új emléktáblával.

A család elszegényedett nemesi és palóc származású volt. Édesapjának, deétéri (dejtéri, détári) Borbás Ferenc (*1795 – †1858) litkei ludirektornak¹⁹ első felesége, egy bizonyos Emerencia Járok korán és gyermektelenül elhunyt, így 1829-ben újra nősült. A mindössze 17 éves Heitzel Julianna (*1812 – †1870) négy (más források szerint hét²⁰) gyermekkel ajándékozta meg: Rozáliával (*1830. november – †?), Katalinnal (1833. november – †?), Veronikával (*1836. január 31. – †?) és Vincével (*1844. július 28. – †1905. július 17.)²¹. A család szerény körülmények közt élt, amit tovább nehezített az apa korai halála. Borbás Katalin férje, a bussai²² kántortanító, Blanár György (*1844. július 28. – †1872. június 4.). Házasságukból 2 gyermek született, Klára és István, azonban a fiúgyermek 15 éves korában elhunyt. Blanár György felismerte az ifjú Vince tehetségét, így őmaga oktatta, majd a község plébánosa, Tersztyánszky Alajos (*1804 – †1866).

A gyermek Vincét szerették a faluban és szerette a falubelieket: „Vince mindig az erdőt bújta. A Bikkoldalt szerette a legjobban. Azt szokta mondani, hogy a Bikkoldalnak minden szál fűvét be kéne aranyozni, mert minden

---

¹⁸ FRANCISK J. (1983): *Détári Borbás Vince. A fenyők nem száradtak el...* – Nógrád **39**(102–127): 4. (1983. május 20.)

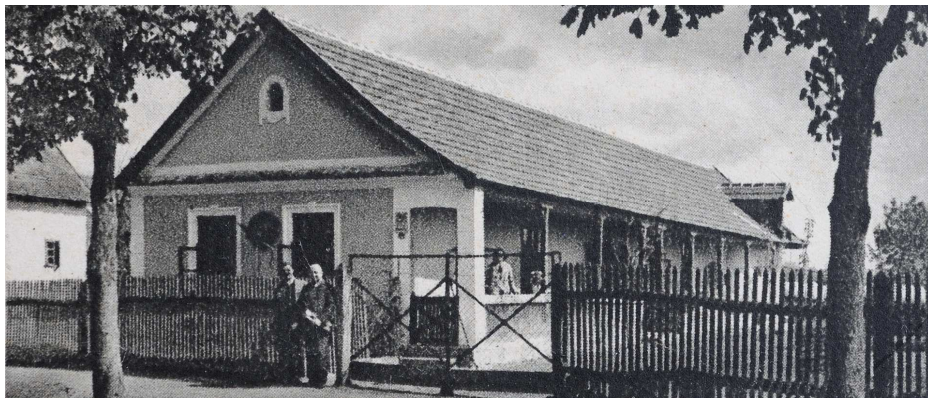
¹⁹ Kántor, jegyző és tanító volt egy személyben.

²⁰ G. I. (1981): *Még áll a ház. Elfeleedtük Borbás Vincét?* – Nógrád **37**(179–203): 4. (1981. augusztus 2.); PUSZTAI J. (1981): *Felbívás Pécsről – Mentsük meg Borbás Vince szülőházát!* – Nógrád **37**(179–203): 5. (1981. augusztus 27.)

²¹ Köszönettel tartozunk a család életrajzi adataiért Kalocsai Miklósné Szántó Piroskának, a Litkei Szent Kereszt Alapítvány kuratórium elnökének!

²² Bussa, ma Bušince (Szlovákia)

szál füve gyógyszer. Akkor még nem ízület volt, hanem köszvény. Ha megtudta, hogy valakinek köszvénye van, elment fület gyűjteni rá. Azokat horgonyfazékban kifőzték és fakádba tették, úgy használták.” S az emberek kertjébe vagy éppen a szeretteik sírjaihoz borostyánt, tisztesfüvet, szarkalábat, medvetalpat és ökörfarkkórót ültetett, melyre az emberek évtizedekkel később is büszkék voltak, mikor Borbás már egyetemi professzor lett²³

A kántorlak, Borbás Vince szülőháza 1930-as végén, a ház előtt Reményi Sándor kántor-tanító²⁴

A kántorlak, Borbás Vince szülőháza a bontás előtti napon²⁵

---

²³ FRANCSIK J. (1983): *Détári Borbás Vince. A fenyők nem száradtak el...* – Nógrád **39**(102–127): 4. (1983. május 20.)

²⁴ Képeslap: Hangya fogyasztási szövetkezet kiadása, Karimger, Budapest, Wesselényi u.

²⁵ Fotó: Dr. RUZSIK Mihály

A kántorlak helyére épített új pedagógus és vendéglakás.²⁶

Balra a régi ház régi emléktáblája, mely ma az általános iskolában található, jobbra az új házon lévő új emléktábla²⁷

²⁶ Fotó: KERÉNYI-NAGY V. - MMGMK, 2017

²⁷ Fotó: PAPP Tíbor - MMGMK, 2019

28

Az apa, Borbás Ferenc és az anya, Heitzel Julianna sírhelye. Vélhetőleg Emerencia Járok is itt nyugszik.

„A kedves szülőknek emelte a gyermeki kegyelet”

„Boldog multunk fájó érzetében
 Elborulunk hamvatok felett
 Jó Szülők a sírnak éjjelében
 Békét és örök fényt leljetek!”

²⁸ fotó: PAPP Tibor – MMGMK, 2019

Borbás Vince: Atyám sírja fölött.²⁹

– Búdal –

Bús temetődbe kereszted alatt keresek menedéket
Búmban kedves atyám gyász kimúlásod után!
Mert sírodon kívül jobb létrei szenderülésed
Óta nyugalmat fel nem leli árva fiad.
Éltem egén több a felleg, mint a csillag az égen
Ámde kereszted rá néha derült napot ad.
Kebelem egy, viharoktól feldúlt tengeri hullám
Szívem rajt' a hajó, tépi a bánat özön.
Mint égből a zápor, szemeimből a könnyű
E sírdombra sűrűn, mely földi üdvömet el.
Vesztve reményt, keserűség közt andalogva bolyongok
Lesve vígaszát, kit fájlok éltemen át.
Jaj nékem, szólj ó ég, mit tegyek? Árva vagyok, jaj
Mindenem elveszvé, érte szívem leszakad.
Nincsen egész földön, mi sebem, búm enyhe vígasszal
Nincs, ki, atyám, kívüled némileg enyhítené!
Sőt milyen rémes, bús, árvult minden előttem
Mintha az ég s föld is gyászba borulna velem.
Itt a gyász ciprus remeg, ott kőris, szomorú fűz
Földig csügged, tán könnyeim árja miatt?
E sudár ágak közt zokon önti dalát a madár ki
Tán értem sír az is, kit sebe éget, emészt?
A bús szellő oly halkán susog a falevéllal
Hát azok is szánnak? Miért ugyan oly szomorúk?
És tán e harmatcseppek mind könnyei e gyász,
Néma rögöknek? Ezek szinte velem zokogók?
Bús s fájdalomim fürgetegében hol lelek enyhet
A mint gyám nélkül bujdosom egymagam itt?
Hant, legalább könyörülj, te mutatod még egyszer atyámat
Hadd illessem még csókkal a drága kezét!
Sír lelkem, csorog vére szívemnek, gyászt visel éltem
Mert legjobbtevőm benne örökre oda.
Szánj meg atyám, enyhíts keblem vész tengerét, ó szánd
Száműzött árvád, nyújtsd neki balsamodat.
Vagy csak egy enyhესugarat küldj, ó küldj, ez felüldíti,
Lelkemet, aztán majd mély sebem is beheged!
Ó de talán mind hasztalan erdő bánatom árja?
Vagy boldogságban végezed értem imád?
Ó, végezzed, epedni ne engedj gyámtalan engem
Védkarom és üdvöm, mindenem: édes atyám!
Ajkam is esd az egész föld, nap, hold, csillag urához.
Légyen e hant könnyű, s álmod örök nyugalom

Eger febr. 2. 1866.

---

²⁹ Közreadja: SOÓ R. (1944): *Dokumentumok Borbás Vince ifjúkorából.* – Botanikai Közlemények **41**(3–5): 94–95.

30

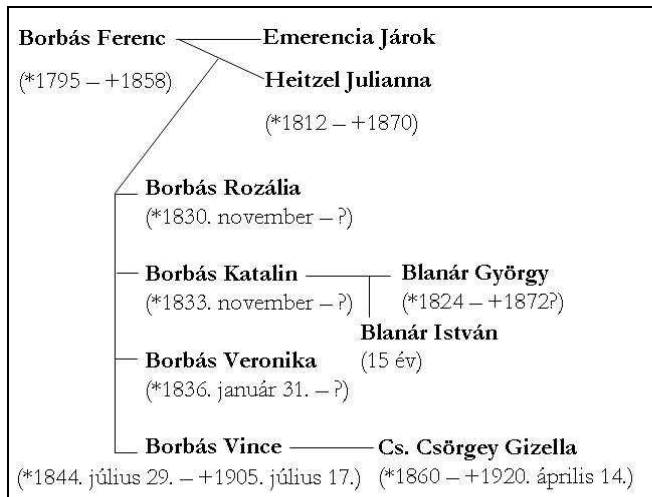
„Itt nyugszik
Blanár György
élt 48 évet
és Fia
István
élt 15 évet
Emeltette
Gyászoló lánya
Klára”

---

³⁰ fotó: PAPP Tibor – MMGMK, 2019

Balra Tersztyánszky Alajos plébános és jobbra testvére, Tersztyánszky Franciska sírja a litkei temetőben³¹

A Borbás családfa³²

³¹ fotó: PAPP Tibor – MMGMK, 2019

³² KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK

Borbás Vince egri diák évei

Tanulmányait a Cisterci Rend Egri Katolikus Fő-Gymnásiumában³³ családja vagyontalansága, édesapja korai halála miatt csak, 1860-ban, 16 évesen kezdhette meg a rozsnyói és egri érsek ösztöndíjával³⁴. Az itt töltött nyolc év alatt sorra nyerte a tehetségével, szorgalmával és kimagasló munkájával az ösztöndíjakat, pályadíjakat³⁵.

Az 1. osztályos (1860–61) osztályelső a 77 fős osztályban³⁶, Rajner Károly-ösztöndíjban (3 db cs. arany) és Bartakovics Béla érsek állandó segélyezésében (40 osztrák értékű Ft) részesül. A 2. osztályban (1861–62) osztályelső 65 fős osztályában³⁷, ismét Bartakovics Béla segélyezésében részesül. A 3. osztályban (1862–63) 62 fő között osztályelső. Erkölcsi viselete példás, figyelme feszült, szorgalma ernyedetlen, rendes tantárgyaiból (hittan, latin, magyar, német, földrajz, történelem, mennyiségtan, természetrajz) kitűnő, rendkívüli tantárgyaiból (szépírásból) kitűnő és (énekből) jeles. Rajner-ösztöndíjas és ismét részesül Bartakovics Béla segélyezéséből³⁸. A 4. osztályban (1863–64) 54 diáktársa között osztályelső; erkölcsi viselete példás, figyelme feszült, szorgalma ernyedetlen, rendes tantárgyaiból (hittan, latin, magyar, német, történelem, mennyiségtan, természetrajz, természettan) kitűnő, rendkívüli tantárgyaiból (szépírásból) kitűnő és (énekből) jeles. Folyamatosan kapja Bartakovics Béla segélyezését, és Schill Athanáz tanár 2 db császári arannyal jutalmazza a magyar

---

³³ Ma: Egri Gárdonyi Géza Ciszterci Gimnázium

³⁴ DEGEN Á. (1905): *De létéri Dr. Borbás Vince* – Magyar Botanikai Lapok 4(8–11): 165–235.

³⁵ BÁRÁNY L. (1924–25): *Borbás Vince egri diákévei*. – Botanikai Közlemények 22(1): 1–3.

³⁶ Az Egri Kath. Nagy-Gymnásium XI. évi Programja az 1860/1-ik tanévre. – Eger, Érseki Lyceumi Könyvnyomda 42 pp.

³⁷ A Cisterci Rend Egri Kath. Fő-Gymnásiumának Tanúsítványa az 1861/2-ik tanévre. – Eger, Érseki Lyceumi Könyvnyomda

³⁸ A Cisterci Rend Egri Kath. Fő-Gymnásiumának Tanúsítványa az 1862/3-ik tanévre. – Eger, Érseki Lyceumi Könyv- és Könyomda

irodalomban való jeleskedését³⁹. 5. osztályban (1864–65) 68 osztálytársa között végez elsőként. Erkölcsei viselete továbbra is példás, figyelme feszült, szorgalma emyedetlen, rendes és rendkívüli tantárgyaiból kitűnő éppúgy, mint újonnan bejövő tantárgyából, a görög nyelvből. Teljesítményéért azonos értékben (40 osztrák értékű Ft), de már Bartakovics Albert érsek állandó segélyezéséből⁴⁰. A 6. osztályban (1865–66) 67 diáktársa között második helyre szorul, mivel történelemből és mennyiségtanból kitűnő helyett „csak” jeles eredményt szerez, rendkívüli tantárgynak csak a testgyakorlat van, melyből jól teljesít. Bartakovics Albert érsek állandó segélyezéséből ismét részesül⁴¹. A 7. osztályt (1866–67) 67 fő közül legjobbként végzi, rendes tantárgyaiból jórészt kitűnő, történelemből és mennyiségtanból jeles, testgyakorlata jó. Ismét megkapja Bartakovics Albert érsek állandó segélyét. Az 1867. július 31-én tartott záróünnepélyen felcsendült Vörösmarty Mihály Szózata és Kölcsey Ferenc Himnusza⁴²! Fontos pillanat ez, tudva, hogy a kiegyezési tárgyalások kezdetekor, 1865. december 14-én, mikor Ferenc József (még csak) osztrák császár Pesten megnyitotta az országgyűlést, egyfajta gesztusként a Himnusz hangjaira vonult be⁴³, míg magyar királlyá 1867. június 8-án kenték fel. Utolsó tanévét 56 fős osztályában (1867–68) ismét osztályelsőként fejezi be. Rendes tárgyaiból jeles, új tantárgyából, a bölcsészetből jeles, de gyorsírásból csupán elégséges. Teljesítményét a Budai Mária Terézia-alapítvány 120 forinttal jutalmazza. Az „Önképző Körben” Horváth Zsigmond tanár 2 db arannyal

---

³⁹ A Cisterci Rend Egri Kath. Fő-Gymnásiumának Tanúsítványa az 1863/4-ik tanévre. – Eger, Érseki Lyceumi Könyv- és Kőnyomda

⁴⁰ A Cisterci Rend Egri Kath. Fő-Gymnásiumának Tanúsítványa az 1864/5-ik tanévre. – Eger, Érseki Lyceumi Könyv- és Kőnyomda

⁴¹ A Cisterci Rend Egri Kath. Fő-Gymnásiumának Tanúsítványa az 1865/6-ik tanévre. – Eger, Érseki Lyceumi Könyv- és Kőnyomda

⁴² A Cisterci Rend Egri Kath. Fő-Gymnásiumának Tanúsítványa az 1866/7-ik tanévre. – Eger, Érseki Lyceumi Könyv- és Kőnyomda

⁴³ NYÁRY K. (2019): A Himnusz kalandos története. – Válaszonline,

jutalmazza a történelmi tétel legjobb megfejtőjeként. Az igazgató, Szvorényi József 2 db arannyal jutalmazza Cicero „Catilínai IV. Beszédének” legjobb fordításáért. Ebben az évben valószínűleg szintén kapott Bartakovics-féle támogatást. Kitűnő érettségét tesz és választott további tanulmányának a filológiát jelölte meg. Osztályában 66 diák (ebben már a magántanulók is benne vannak), jelentkezik érettségi vizsgára, 1 magántanuló visszalép, és csak 56 diáknak sikerül abszolválnia, az egész osztályából mindössze 5 diáktársa kap még kitűnő érettségét⁴⁴.

A tudós tanárok mellett csak megemlíjtük, hogy a gimnázium tudományos színvonalát jól minősíti, hogy sokak mellett még Xantus János és Vrabélyi Márton is ad a gimnázium szertárának tanszert (preparátumokat, herbáriumokat).

Személyisége hamar kialakul. Osztálytársainál idősebb is volt, barátságot nem köt senkivel, könyveinek és tanulmányainak él. Diáktársai közül szerzi első és legelszántabb ellenségét, aki később szintén a kolozsvári egyetem professzora lett, a tiszaezlári per orvosszakértőjét, Belky Jánost (1851–1892)⁴⁵.

Kettős érdeklődése: a nyelvészet és a botanika iránt hamar megnyilvánult. Tanárai közül a polihisztor és botanikai kérdésekkel foglalkozó világi póttanár, Szabó Ignác⁴⁶ és a ciszterci szerzetes, író, MTA tiszteleti tag, aki a gimnázium igazgatója 1866-tól, Szvorényi József (1816–1892) hatottak rá leginkább. Felsőosztályos tanulóként osztálytársa, Varga Mihály⁴⁷ révén kerül kapcsolatba annak apjával, aki a híresen gazdag érseki

---

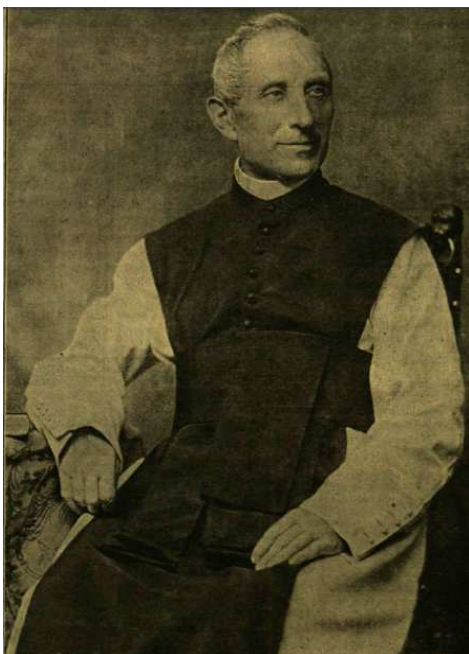
⁴⁴ A Cisterci Rend Egri Kath. Fő-Gymnásiumának Tanúsítványa az 1866/7-ik tanévre. – Eger, Érseki Lyceumi Könyv- és Kőnyomda

⁴⁵ BÁRÁNY L. (1924–25): Bobás Vince egri diákévei. – Botanikai Közlemények **22**(1): 1–3.

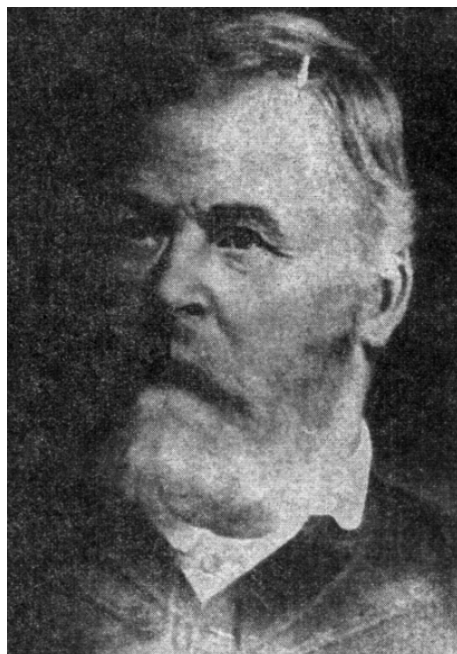
⁴⁶ Az Egri Kath. Nagy-Gymnásium IX. évi Programja az 1858/9-ik tanévre. – Eger, Érseki Lyceumi Könyvnyomda 42 pp.

⁴⁷ A Cisterci Rend Egri Kath. Fő-Gymnásiumának Tanúsítványa az 1864/5-ik tanévre. – Eger, Érseki Lyceumi Könyv- és Kőnyomda

kert főkertésze, így kezd ismerkedni a növényekkel⁴⁸. Ez idő tájt költözik Egerbe nyugdíjasként a gróf Károlyi György gazdatisztje, a kiváló botanikus, Vrabélyi Márton (1807–1877), aki a főgimnázium tanárait és diákjait bevezette a botanika tudományába. Vrabélyi szenvedélyesen kutatta a Mátrát, közli is a hegység flóráját, s számos kutatóútjára kísérte el Borbás⁴⁹.

Szvorényi József⁵⁰

Vrabélyi Márton⁵¹

Az egri gimnázium diák önképzőkörének 1867-es alakuló ülésén első elnök, később annak titkára⁵². Borbás éles kritikája már fiatalon

---

⁴⁸ BÁRÁNY L. (1924–25): *Borbás Vince egri diákévei*. – Botanikai Közlemények **22**(1): 1–3.

⁴⁹ SUBA J. (1981): *Emlékezés Vrabélyi Mártonra, Heves megye nagy flórakutatójára*. – Folia Historico-Naturalia Matraensis **7**: 11–14.

⁵⁰ VÁCZY J. (1892): *Szvorényi József* (1812–1892), Eilinger Ede fényképével. – Vasárnapi Újság **39**(51): 870–871.

⁵¹ SUBA J. (1981): *Emlékezés Vrabélyi Mártonra, Heves megye nagy flórakutatójára*. – Folia Historico-Naturalia Matraensis **7**: 11–14.

⁵² BÁRÁNY L. (1924–25): *Borbás Vince egri diákévei*. – Botanikai Közlemények **22**(1): 1–3.

megmutatkozik: „A Csalogány” című verset író diáktársát plágiummal vádolja⁵³.

Verseiből kevés marad fenn⁵⁴, egyik atyja halálára íródott, egy botanikai témájú és egy ifjúkori szerelmes témájú:

TAVASZKOR

Indulni kezd a zord idő után a napfény délről
A hólepel félvén tőle tovasiet földünkről.
Fölébred hosszas álmából a földnek dermedt tagja
Az enyh Zephir bejárja és a szirtet megnyilasztja.
Kezd folydogálni ismét a belezárt csörgő patak,
Az élőlények szívében egy-egy reményág fakad.
A hóvirág és a hunyor nem győzvén várakozni,
Előbújnak a még kopasz vidéknek éket adni.
Nemes májfű, kökörösín és szattyú tavaszt hirdetve
Örömeben levelét is benn a földben feledte.
Rügyeznek és virágozni készülnek a gyümölcsfák,
S a bogarak, mint szellő, zúgásukkal bezúgják.
Reményszint öltött a föld fel, behegedt téli sebe
Behegeszté a kikelt bájjal nyíló kelleme.
Megérkezik köszönteni a pici szárnyas sereg
E báj urát, s kedves, vidám, lélekható dalt zeneg.
A pacsirtától küldi fel az égbe áldozatát.
Tömjénzőül fogadván meg a kockagyöngy s ibolyát.
Tavaszkor nyílik a kedves nefelejts a csermelybe'
Ekkor hozott legdrágábbat Üdvözítőnk földünkre.
Hegesszük hát lelkünk sebét be s áldozunk a jókért
Mi is, s az üdvcsermelyéből gyűjtsünk nefelejts füzért.

---

⁵³ BÁRÁNY L. (1924–25): *Borbás Vince egri diákévei*. – Botanikai Közlemények **22**(1): 1–3.

⁵⁴ SOÓ R. (1944): *Dokumentumok Borbás Vince ifjúkorából*. – Botanikai Közlemények **41**(3–5): 91–95.

ÁLMOM ÁLMA...

„Szíveink egy-egy sírgödör”

- dal -

Szíveink egy-egy sírgödör
Belé temettük egymást,
A szerelem virágozza
Rajtok árlombozatát.
Örök hűség áll fölöttök
Évszázados oszlopul;

Rá van vésve: „Egygyé leszünk
Éltünkben, éltünkön túl”.
Temetőben a hant felett
Búdal sír, bú kesereg.
Keblünk örömhargon zengi:
„Éltünk másé nem lehet”.

Az „Álmom álma...” című verse is heves vitát vált ki, a bizottság „Bírálat”-ára az ifjú heves hangnemű „Cáfolat” írással felel.

„Bírálat.

E művecske a bírálói bizottmány összhangzó ítélete folytán visszautasíttaik.

Miért? – Fogja kérdezni szerzője. – Azon egyszerű okból, mivel nem felel meg a dal kellékeinek, mert az egész mű valóságos gordiusi csomó, melyből a valódi értelem alig aknázható ki.

Tárgya sem új, s nyelve oly nehézkes, mint valami szónoki műbeszédé.

Nem lehet azonban tagadni azt, hogy szerzője költői képességekkel bír, - ez oknál fogva reméljük, hogy nem sokára egy új művel lepi meg a bíráló bizottmányt.”⁵⁵

---

⁵⁵ SOÓ R. (1944): *Dokumentumok Borbás Vince ifjúkorából*. – Botanikai Közlemények 41(3–5): 91–95.

„Czáfolat.

A bíráló első szava minjárt hazugság, mert a bíráló testületnek csak 5/7 része ítélte el a darabot.

Aztán a bíráló hetyke, kevély és kihívó hangon kezdi, nagy várakozást kelt, a szerzőt egészem elrémíti, csak tovább olvasva vehet könnyű lélekzetet, mikor azt látja, hogy a bíráló nagyon kurtán végezve körülbelül mitsem mondott. Okosabb lett volna hangos szavak helyet Erato, a szerelmi dalok műsájához segélyért fohászzkodni előbb, talán jobban befejezte volna az ő segélye alatt bírálatát, s éhes állításait a bizonyítékokkal jól tartotta volna, hogy így a gordiusi csomó feloldhatatlansága kiderüljön.

Nem bocsátkozom annak taglalásába, vajjon helyesen hasonlította e dalomat a gordiusi csomóhoz, de ha *labirintusnak* nevezi, derék embernek mondom, mert ugyanis akkor kimagyarázható, hogy a bíráló félt a bírálatba bocsátkozni, nehogy eltévedjen, ki ne tudjon jönni a labirintusból, azaz a bírálatból, vagy azt gondolhatjuk, hogy a Minotaurus riasztotta vissza.

Én nem hiszem, hogy szavam e művecskében olyan volna mint Cassandráé; tisztán állott előttem, mielőtt azt a bíráló bizottmány pártfogása alá bocsátottam, s eddig még az ellenkezőjéről meg nem győztem. – Én az egészet így fogtam fel. A dalt két szerelmes dalolja, (pl. Ete és Hajna) s ezek szíveiket a sírgödörhöz hasonlítják, melybe egyszersmind egymást be is zárják. Ez a bezárkózás illetőleg betemetés lehet talán kissé merész állítás, de ez megszűnik, ha a jeles költőinknek divatos dictióit: „*lelkem lelke; szívem szívé*” taglalás alá vesszük, miután állításom is ily forma. Ha ez megállhat, a többinél semmi nehézség sem marad. Tudjuk, hogy a temetőben s sír fölött sírlombozat azaz ékes virágok díszlenek, kereszt áll fölötte, azon emlék írat; s olykor-olykor búdal kesereg a sír fölött. Művecském ezt adja elő hasonlatban, midőn már előbb *sír*-nak nevezték a szerelmesek szíveiket. A szíven t. i. a szerelem a sírlombozat, kereszt a hűség, a felirat: *Egygyé leszünk életünkben éltünkön túl*. Záradéka ellentétezés, t. i. a sír felett bú kesereg, szívünkön pedig örömhang zengi, hogy *éltünk másé nem lehet*, az az mi hű szerelmesek maradunk éltünk végéig. Most olvassa fel a bíráló művecskémet, nem azt mondja-e, mit én feltaglaltam. Szerintem nem kell ennek megoldásához Sándor karja, se Ariadnének nem kell szerelmet esküdni egy gomolyag czérnáért.

Említi a bíráló, hogy a tárgy nem új, mint szerelmi dal nem, de a hasonlat, s annak egész menete kinél van, jó lett volna ide mellékelni, vagy csak gondolta, hogy talán... Jó lesz, ha jelenleg kijelenti. Társulatunknak célja, hogy magunkat az ügyes tollforgatásban gyakoroljuk, jelen bírálattal mit tudok többet? Más az, ha a jó műre kevés a bírálat, az egészséges embernek nincs szüksége orvosra, de ha gyengébb ki kell az okokat mutatni, miért helytelen ez vagy amaz. – Nem is azért szólok én itt, hogy versem elfogadtassék, de hogy útba igazíttassam, mert az egész bírálatot s műveimet összehasonlítva

csak tudtam kibetűzni, hogy művem úgy viszonylik a bírálathoz, mint a gordiusi csomó a szalmakötélhez.

A bíráló bírálatát egy gúnyos reménnyel fejezi be, miszerint a társulatot új művel lepem meg. Lelkem vadóka fájáról lehullott gyümölcsöt akár a fiókba tartsam, akár bírálat elé hozzam ha ily figyelmes bírálással visszautasítatik. Figyeltem az elfogadottakat, némelyikével bíz ez kiállaná a versenyt pl. a legelső elfogadottal is össze lehetne vele hasonlítani.”⁵⁶

Borbás nyelvészeti tehetsége hamar kiderül⁵⁷: prózai műveket ír, szaval, fordít latinból, görögből, németből és franciából, de magyarból latinra fordítja Vörösmarty Mihály „Utóhang Cserhalomhoz” című versét. Magyarra fordítja latinból Horatius több művét, mint például az „Epistola ad Pisonem de arte” címűt, Vergilius „IX. eclóga”-ját, Plutarchos „Julius Caesar”-jának első fejezetét, Stobaeus „Csillogás a mélységben” és Aelianus „Szokás hatalma” című epigrammákat. Összeállított egy latin közmondásgyűjteményt is. Görögből Homéroszt, Anakreont, Plutarkhoszt és Apollodoros „Niobe”-ját; németből Goethet, Schillert, Seidlt és Rückert; franciából Belanger-t és egy ismeretlen költő „Szegény virágok” című versét ülteti át. Ciceró IV. beszédének fordításáért 2 aranyat nyer.

Prózai művei közül kevésnek van nyoma: a „Melyek a történeti nagyság főbb tényezői?” kérdésre írt dolgozatát maga Szvorényi bírálja: „*Terjedelmesebb, de úttévesztett ... másrészt, hogy e mű szerzője műve létrehozatala által sok tudományt és fáradságot tüntetett ki, a két darab aranyat a műnek odaitéli. E mű szerzője szerint a nagyságot előmozdító okok: ész, erő, erkölcs és erély. Majd egyes szakokra terjeszkedik és azokban kitűnt nagy férfiakat sorolja elő, mi által önmagában, habár az e-*

---

⁵⁶ SOÓ R. (1944): *Dokumentumok Borbás Vince ifjúkorából.* – Botanikai Közlemények **41**(3–5): 91–95.

⁵⁷ BÁRÁNY L. (1924–25): *Borbás Vince egri diákévei.* – Botanikai Közlemények **22**(1): 1–3.; SOÓ R. (1944): *Dokumentumok Borbás Vince ifjúkorából.* – Bot. Közlemények **41**(3–5): 91–95.

*gészben irányt tévesztett, de hasznos munkát nyújtván be, a jelégés levelet felbontani endeli.”*⁵⁸.

Az egri gimnáziumban megjelenő Zsengetár⁵⁹ 53 művéből 10-et Borbás írt⁶⁰. A „Bűnhódott lányok” című novellájának és „Az ember folytonos küzdelme a természettel” című tanulmányának csak a címe ismert⁶¹.

Népdalgyűjtései „Falusi nóták jegyzőkönyvecskéje” címet viselte⁶², azonban egyelőre ez a kötet nem került újra elő, vélhetőleg elvesztek. Diákkori botanikai munkássága alig ismert⁶³, egyedül egy azóta elveszett, Linné-féle növényrendszertan jegyzete volt ismert⁶⁴.

Az egri ciszterci gimnázium⁶⁵

⁵⁸ 1868. május 25-i jegyzőkönyv, idézi: BÁRÁNY L. (1924–25): *Borbás Vince egri diákévei.* – Botanikai Közlemények **22**(1): 1–3.

⁵⁹ A Zsengetár fellelhetősége jelenleg nem ismert. Ex verbis KOVÁCS Ottó.

⁶⁰ BÁRÁNY L. (1924–25): *Borbás Vince egri diákévei.* – Botanikai Közlemények **22**(1): 1–3.

⁶¹ SOÓ R. (1944): *Dokumentumok Borbás Vince ifjúkorából.* – Botanikai Közlemények **41**(3–5): 91–95.

⁶² SOÓ R. (1944): *Dokumentumok Borbás Vince ifjúkorából.* – Bot. Közl. **41**(3–5): 91–95.

⁶³ BÁRÁNY L. (1924–25): *Borbás Vince egri diákévei.* – Botanikai Közlemények **22**(1): 1–3.

⁶⁴ SOÓ R. (1944): *Dokumentumok Borbás Vince ifjúkorából.* – Bot. Közl. **41**(3–5): 91–95.

⁶⁵ fotó: SASS-GYARMATI Andrea, 2019

Borbás Vince az 1870-es évek végén⁶⁶

---

⁶⁶ Loescher & Petsch, Biblioteca dell' Orto botanico, Università di Padova, Italia - IB.F.25

Borbás Vince egyetemi évei

A Pesti Királyi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára 1868 őszén iratkozott be nyelvészet és természetrajz hallgatásra. Egyetemi éveiről igen kevés adat maradt fenn, ugyanis az Eötvös Loránd Tudomány Egyetem XIX. századi iratanyagát az 1950-es évek elején az Országos Levéltárba szálították, ahol 1956-ban egy bombatalálat következtében elégett. Ezután hozták létre 1958-ban az Egyetemi Levéltárat, ahol azonban már csak a XX. században keletkezett iratanyagot tudták elhelyezni. Mivel a Természettudományi Kar és Bölcsészettudományi Kar csak 1949-ben vált szét, Borbás Vince még a Bölcsészettudományi Karon tanult. A BTK jegyzőkönyvei, iratanyaga 1889-től maradt fenn, a hallgatók törzskönyvei 1919-től⁶⁷.

Az egyetemen növényteni kollokviumáért elért szorgalmi díj mellett Terentius egy színművének széptani és latin nyelvű fejtegetéséért kapott pályadíjat.

Alapvizsgás egyetemi hallgatóként kezdett a Röser-féle kereskedelmi iskolában (Budapest, akkor VI. ma XIV. kerület, Thököly út 69., ma társasház) és a polgári iskolában (Budapest, akkor VI. ma V. kerület, Markó utca 18–20. ma Xántus János Két Tanítási Nyelvű Gimnázium és Szakgimnázium) tanítani. Sajnos az iskolák iratanyagai szintén elpusztultak az 1956-os forradalom alatti harcokban.

Jurányi Lajos, a Növényteni tanszék vezetője 1871-ben vette maga mellé tanársegédnek, „ki mindennel elősegítette a botanikában való előhaladását, s az önálló vizsgálatokra is begyakorolta”, ennek eredménye képpen pályadíjat is nyert Borbás⁶⁸.

---

⁶⁷ TÓTH KRISZTINA ex litt.

⁶⁸ GOMBOCZ E. (1936): *A magyar botanika története – A magyar flóra kutatói* (92 képpel). – Budapest, Magyar Tudományos Akadémia 636 pp.

Borbás Vince 1880 körül⁶⁹

---

⁶⁹ THAISZ L. (1906): *Borbás Vincze emlékezete*. – *Növénytani Közlemények* 5(3): 71–74.

1877-ben feleségül veszi csörgei Csörgey Gizellát, akivel a legboldogabb, de gyermektelen házasságban élt, „*a sok balsors között e nőben egy olyan nemeslelkű, komor tudós elzárkózó életmódját valóságos önfeláldozással megosztó hitvestársra talált, a kinek mély vonzalmát családja iránti gyöngédséggel s nagy figyelmességgel hállalta meg*”⁷⁰. 1880-ban a budapesti egyetem magántanárává nevezték ki, (de középiskolai oktatási terhein nem csökkentettek), és ekkor kezdte meg növénygeografiai és rendszertani eladásait. Miután Jurányi meghalt és a Növényntani Intézet vezetői állása megüresedett, Mágócsy-Dietz Sándort nevezték ki helyére⁷¹. Borbást ugyan ezzel egy időben, 1898-ban rendkívüli tanárnak nevezték ki, de ez csekély kárpótlás volt neki, aki húsz éven át tanított a Növényntani Intézetben, ezért a vezetőváltás idején elhagyta az egyetemet. Jávoroka⁷² több mint ötven évvel később így értékelte ezt a korszakos jelentőségű eseményt, amiben a szakmai szempontokon túl Mágócsy-Dietz jó kapcsolatrendszere is fontos szerephez jutott: „*Borbás Vince nyugtalan, forrongó iránykeresése a növényföldrajz és ökológia útján ebben az időben, egyes túlzásaival nem alkalmas arra, hogy az akkori köröket meggyőzze iránya helyességéről. Simonkai Lajos buzgó flórakutató szorosán Kerner Antal nyomdokain, szintén nem alkalmas vezérszerep betöltésére. Hazslinszky Frigyes ekkor gombakutatásaival már túl van működése deklarációján; Degen Árpád még bizonyos elszigeteltségében, a mezőgazdasági kísérletügy mellett minden érdeklődésével a Balkánkutatás felé fordul. Így kerül előtérbe a fiatal Dietz Sándor személye, aki tudományos pályáját Jurányi Lajos mellett kezdve, a hazai biológiai kutatások fejlesztésében mind élénkebben részt vesz, és sokirányú érdeklődésével, a gyakorlati problémák megoldása iránti érzékével, valamint szervezőképességével hosszú évtizedeken*

---

⁷⁰ DEGEN Á. (1905): *Deéteri Dr. Borbás Vince* – Magyar Botanikai Lapok 4(8–11): 168.

⁷¹ THAISZ L. (1906): *Borbás Vincze emlékezete*. – Növényntani Közlemények 5(3): 71–74.

⁷² JÁVORKA S. (1954): *Mágócsy-Dietz Sándor emlékezete 1855–1945*. – Botanikai Közlemények 45(3–4): 171–173.; KOUDELA P. (2010): *Mágócsy-Dietz Sándor: mindennapi történet egy egyetemi tanárról*. L'Har-mattan, Budapest, 236 pp.; PIFKÓ D. (2018): *Botanikai élet a dualizmus kori Magyarországon (1867–1918) I. A felsőfokú oktatás fejlődése és annak hatása a hazai botanikára* – Botanikai Közlemények 105(1): 179–222.

át több rokon tudományág és alkalmazott botanika művelése terén is hivatott vezetőszerepet tölt be.”

Pesti Királyi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának 1880–1883 közt emelt épülete a Trefort-kertben (Budapest, Múzeum körút) ⁷³

Pesti Királyi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Biokémia és Fiziológia épülete, melyben Borbás tanult és tanított a Trefort-kertben ma lezárva árválkodik, előtérben Trefort Ágost szobra (Budapest, Múzeum körút)⁷⁴

⁷³ Fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2019

⁷⁴ Fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2019

A polgári iskola (Budapest, Markó utca 18–20.) ma Xántus János Két Tanítási Nyelvű Gimnázium és Szakgimnázium⁷⁵

A Rösler-féle kereskedelmi iskola (Budapest, Thököly út 69.) ma társasház⁷⁶

---

⁷⁵ Fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2019

⁷⁶ Fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2019

Borbás Vince budapesti lakhelye (VI. kerület, Dessewffy utca 3.)⁷⁷

---

⁷⁷ Fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2019

⁷⁸ KNAPP J. Á. (1881): *Dr. Vincenz von Borbás*. – *Österreichische Bot. Zeitschrift* 209–213.

Borbás Vince harcai

„Küzdelem volt egész élete, küzdelem kezdetben az ismeretek megszerzéséért, küzdelem később a nélkülözések árán megszerzett képzettségnek értékesítéseért, küzdelem végül önfeláldozó munkájának morális elismeréséért.”

Degen Árpád⁷⁹

Jurányi Lajos (1837–1897) egyetemi tanár, az egyetemi botanikus kert igazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja 1871. júniusában maga mellé vette asszisztensként és kezdetben segítette Borbás működését, sőt megbízta, hogy írja meg a főváros flóráját első növénytani dolgozataként, hiszen a korábbi, Joseph Sadler (1791–1849) által írt flóramű megjelenése (1840) óta sok új adat vált ismertté.

Tanárjelölt társával és barátjával, Simonkai (Simkovics) Lajossal (1851–1910) kezd neki e nagy mű megalkotásának. Fontos megjegyezni, hogy mind Jurányi Lajos, mind pedig Simonkai Lajos nyíregyháziak voltak, így feltételezhető, hogy e kötődés is hozzájárult ahhoz, hogy miután Borbás 1872 februárjában megszerzi a tanári oklevelet magyar nyelvészet-irodalom és természetrajzból, nem csak a magasabb középiskolai fizetés miatt távozott a tanszékről, hiszen Jurányi rögtön Simonkait nevezte ki utódjául. 1872 őszétől tehát Borbás az V. kerületi állami főreáliskola rendes tanára lett, de az oktatás terhei mellett se hagyott fel a terepkutatással és publikálással.

Kettejük közti ellentét abból fakadt, hogy Jurányi a bécsi és jénai, az ún. Schleiden-i iskola irányzatát akarta meghonosítani, melyek a florisztikai

---

⁷⁹ DEGEN Á. (1905): *Deétéri Dr. Borbás Vince* – Magyar Botanikai Lapok 4(8–11): 165–235.

és növényföldrajzi kutatásokat lezártak tekintették, sőt Jurányi ellenszenvvel is tanúskodott a florisztikai kutatásokkal szemben. Helyette általános igazságok megfogalmazását, a növényi életműködés megértését jelölte ki célul⁸⁰. S bár a Bölcsészettudományi Kar szándékában állt minden fontosabb tudományágnak önálló intézetesítése, az egyetem tanácsa ismeretlen okból elutasította az ilyen irányú fejlesztést, így nem lett növényrendszertani intézet⁸¹.

Borbás 1874-ben megszerezte a bölcsészettudori fokozatot (doktorit), s a minisztertől egy éves ösztöndíjat nyert (1874–1875), hogy a korszak legnagyobb növényrendszertani és növénymorfológiai kutatójánál, Alexander Braunnál töltött idő alatt egy életre elköteleződött a taxonómia és fitogeográfia mellett. S bár egy hónapot töltött a bécsi Anton Kernernél is, akinek növényföldrajzi irányát Simonkai Lajos tette magáévá, szakít és meghaladja a bécsi iskola felfogását, ezzel forradalmasítja a növényföldrajzi kutatásokat hazánkban, megállapítva, hogy a Kárpát-Pannon régió önálló flóratartomány és nem pontuszi (fekete-tengeri), ahogy Kerner véli. Borbás az ösztöndíjat kihasználva a koppenhágai, müncheni és lipcsei botanikai intézetek is meglátogatja, s egy európai szemléletű, világlátott kutatóként tér haza, majd 1880-ban egyetemi magántanári címet nyert.⁸²

Mintegy bő három évtized háborúsága robbant ki Simonkai Lajos és Borbás Vince közös, 1873-as bánági útjuk után: a háborút Simonkai kezdte, és ugyancsak ő vívta engesztelhetetlenül⁸³. Az Österreichische Botanische Zeitschrift hasábjain megjelenő, egymást támadó cikkek nyomán Borbás

---

⁸⁰ GOMBOCZ E. (1936): *A magyar botanika története – A magyar flóra kutatói* (92 képpel). – Budapest, Magyar Tudományos Akadémia p. 546.

⁸¹ GOMBOCZ E. (1914): *A budapesti egyetemi botanikus kert és tanszék története*. – Budapest, 122–123 pp.

⁸² GOMBOCZ E. (1936): *A magyar botanika története – A magyar flóra kutatói* (92 képpel). – Budapest, Magyar Tudományos Akadémia p. 549., 552.

⁸³ DEGEN Á. (1910): *Dr. Simonkai Lajos*. – Magyar Botanikai Lapok **9**(1–2): 2–25.; GYÓRFFY I. (1937): *Salvia nutans kettős levelei. Folia abnormalia Salviae nutantis in Szénafű – Fűnézele Chujulii ab me lecta*. – Természettudományi Szakosztály Közleményei **13**: 268–272.

még Janka Viktorral is konfliktusba keveredik „*a hazai tudományosság kimondhatatlan kárára, mert e három férfiú egyesülve sokkal értékesebb szolgálatot tudott volna tenni, anélkül hogy szellemi erejüket örökös polémikra fecsérelték volna.*”⁸⁴.

Míg Borbás Európát járja, Simonkai 1874–1875-ben önkéntes katonai szolgálatra vonul a 32. császári és királyi gyalogezredhez. Innen Nagyváradra (1875), doktori fokozata megszerzése (1877) után Pancsovára (1880), majd Aradra (1881) helyezik középiskolai tanárnak, ahonnan csak 1891-től tér vissza a fővárosba a VII. kerületi főgimnáziumba. „*A növénytani irodalom ijeszítő növekedése, a publicatiók úgyszólván át nem tekinthető tömege csakhamar azt a meggyőződést érlelte meg Simonkai-ban, hogy az ő helyzetében, melyben a legmunkásabb éveit a tudományos centrumoktól távol kellett eltöltenie, csak úgy alkothat érdemlegeset, ha munkakörét korlátozza. Ennek megvolt az előnye, de egyszersmind hátrányai is. Kétségtelenül előnyös volt, hogy az ő képességeit és nagy szorgalmát egy szigorúan határolt területre: a Magyar Flórára összpontosította, de megvolt egyszersmind az a hátránya is, hogy gyakran nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy az aránylag kis területen szerzett észleleteket általánosítsa: pedig csak némileg szélesebb körű áttekintés is könnyen meggyőzhette volna őt arról, hogy épen az általa művelt tudományzakban a tapasztalás által nyert tények csak e legnagyobb óvatossággal általánosíthatók.*”⁸⁵. 1883–1884. között fél évet Haynald Lajos bíboros érsek közbenjárására fél éves szabadságra mehetett, melyet Bécsben Anton Kernerél és Eugen Halácsy mellett töltött. E szakmai út nyomán köteleződött el Kerner módszerei és szemlélete mellett, miszerint a magyar flóra pontuszi, fekete-tengeri eredetű, s e flóratartományt osztotta Simonkai kisebb egységekre.

Az európai kitekintésű, berlini irányzatot képviselő Borbás és a helyi tapasztalatokat általánosító, bécsi szemléletű Simonkai közti ellentétek személyeskedő vitákban nyilvánultak meg. Mindketten igen temperamentumo-

---

⁸⁴ DEGEN Á. (1910): *Dr. Simonkai Lajos*. – Magyar Botanikai Lapok 9(1–2): 5.

⁸⁵ DEGEN Á. (1910): *Dr. Simonkai Lajos*. – Magyar Botanikai Lapok 9(1–2): 10.

sak voltak. Borbás robusztus, magas termete, vörösseszőke, korán őszülő, dús haja és fiatal korától hordott szakálla korában megütő közlést keltett. Ezzel szemben Simonkai kistermetű, szintén korán őszülő, kackiás bajuszú volt⁸⁶.

Jurányi Lajos⁸⁷

Simonkai (Simkovic) Lajos⁸⁸

Janka Viktor⁸⁹

Herman Ottó⁹⁰

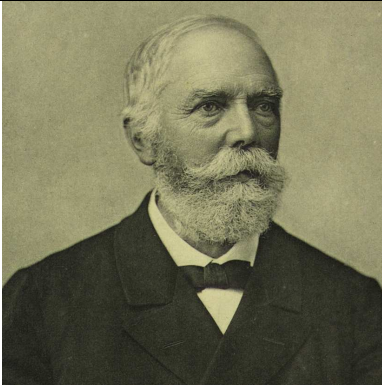
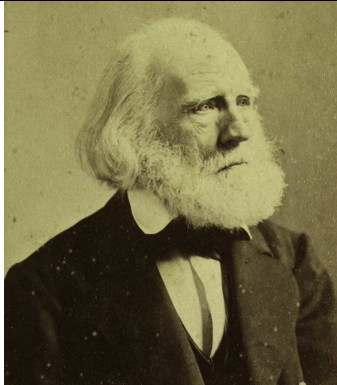

⁸⁶ DEGEN Á. (1910): *Dr. Simonkai Lajos*. – Magyar Botanikai Lapok **9**(1–2): 11.; DEGEN Á. (1905): *Deitéri Dr. Borbás Vince* – Magyar Botanikai Lapok **4**(8–11): 174.

⁸⁷ KENYERES Á. (2001): *Magyar életrajzi lexikon 1000–1900*. – Budapest, Arcanum

⁸⁸ TUZSON J. (1910): *Simonkai Lajos (1851–1910)*. – Botanikai Közlemények **9**(6): 251–255.

⁸⁹ PIFKÓ D. (2019): *Botanikai élet a dualizmus kori Magyarországon (1867–1918) II. Kulturális és tudományos intézmények*. – Botanikai Közlemények **106**(1): 1–40.

⁹⁰ SALGÓ SÁNDOR fényképezési műterem kabinet fotója

	
<p>Anton Kerner⁹¹</p>	<p>Alexander Braun⁹²</p>
	
<p>Haynald Lajos⁹³</p>	<p>Degen Árpád⁹⁴</p>

Borbás a támadásokra Európai szakirodalmak idézésével felel, de már korán békét kívánt kötni: „*Minthogy köztem és Simkovics Lajos úr közt fennforgó ügy az ő válasza után egész személyessé lett, miből a tudománynak semmi haszna, s mivel*

⁹¹ I. Dörfler: Botaniker-Porträts 1906; Photogr.: J. Löwy, Wien 1894.

⁹² Carl Günther, Berlin, Biblioteca dell' Orto botanico, Università di Padova, Italia - IB.F.44

⁹³ Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Adattár

⁹⁴ PIFKÓ D. (2019): *Botanikai élet a dualizmus kori Magyarországon (1867–1918) II. Kulturális és tudományos intézmények.* – Botanikai Közlemények **106**(1): 1–40.

*e folyóiratnak nem rendeltetése egészes speciális in longum latum⁹⁵ vitatni, Simkovic úr válaszáat felelet nélkül hagyom. Annyit azonban tartozom kijelenteni, hogy nekem nem S. lerántása, hanem azon adatok helyreigazítása volt célom, melyekre nézve vagy S. úr követett el hibát, vagy az enyimek között keresett megigazítani valót. E tekintetben ő nem volt képes az én adataimat megcáfolni, s így ismertetésem lényege az ő felelete dacára is érvényben marad.*⁹⁶

*„E két férfiú munkássága sok tekintetben kiegészíti, másban pedig egyensúlyozza egymást, Simonkai volt úgyszólván Borbás ingája, munkásságának szabályzója, e két kritikus elme gyakori összecsapása mindig szíkerát hányt, mely világosságot vetett sok eddig tisztázott kérdésre.*⁹⁷

Kettejük háborújába bekapcsolódnak Simonkai tanítványai és barátai is, mint Richter Aladár, Szabó Zoltán vagy éppen Frivaldszky Nándor.

Richter Aladár bevádolja Borbást a Természettudományi Közlemények szerkesztőségében, hogy az erdélyi harangrojt (*Soldanella transsilvanica*) faj leírásában prioritása van, de a szerkesztőség az alábbi választ adja: „*Soldanella Transsilvanica* Borb. Dr. Richter Aladár úr arról tudósít bennünket, hogy e nevezett növényfaj ugyanaz, a melyet ő »Engler Bot. Jahrbücher«-einek XI. kötete 5-ik füzetében ez év folyamán jóval Borbás úr közleményének megjelenése előtt (Pótfüzetek, 1890 július) leírt volt. Erre nézve megjegyezzük, hogy annak eldöntése, vajjon a *S. Transsilvanica* Borb. és a Dr. Richter úrtól leírt, de meg nem keresztelt növény egyazon faj-e, a jövő tudományos kritikájának a feladata. Kötelességünknek tartjuk továbbá kijelenteni, hogy Dr. Borbás úrnak e növényre vonatkozó kézírata már 1889 június havában a fiókunkban volt, hogy

---

⁹⁵ hosszában és szélteben

⁹⁶ BORBÁS V. (1878): *Nyilatkozat*. – Az Orsz. Középtanodai Tanáregylet Közleménye 11: 320.

⁹⁷ DEGEN Á. (1905): *Deétéri Dr. Borbás Vince* – Magyar Botanikai Lapok 4(8–11): 171.

*az 1890 áprilisi füzet számára már márcziusban ki volt szedve, de az illető füzetbe nem fért be; különlenyomatait azonban még április havában átszolgáltattuk a szerzőnek.*⁹⁸

A háttérben folyó és összehangolt támadások egyik „szép” bizonyítéka Győrffy István⁹⁹ adja közre:

„Borbás Vincze emlékének szentelve
Halálának XXX-éves fordulója alkalmából.

I.

Ma már csendes emberek mindhárman... Azok, akik itt szerepelnek...
Borbás, Simonkai, Richter...

Két fényes elmének, Borbás Vinczének és Simonkai Lajosnak egyik összetűzése *Salvia*-k miatt volt... Akik, nehéz fekete viharfelhők módján folyton villogtak egymásra s küldték egymás felé szellemi kritikájuk tűzkigyóit... Az élesebb támadó mégis Simonkai volt... /.../

Borbás Vincze a *Salvia Simonkaiana Borb.*¹⁰⁰-t közli: „Claudiopoli. Inter parentes, in foenatis sat rara¹⁰¹” (v. ö. Növényt. Közl. I. 1902. No.1. p. 27.).

Én ezen időtájbán is boldogult Dr. Richter Aladár professzor mellett tanársegédeskedtem, aki átadta Simonkai Lajosnak hozzá írott levelét azzal a meghagyással, hogy a Szénafűvön keressem a szóbanforgó bastardust s intézzem el Simonkai kérését.

II.

† Dr. Simonkai Lajos levele † Dr. Richter Aladár r. nyilv. tanár, egykori intézeti igazgatómhoz (eredetije Győrffy István tulajdonában) így hangzik:

„Budapest 1902 máj. 28.

Kedves Aladár!

Tudományos ügy megfejtése ügyében fordul hozzád kérelemmel tisztelő és vénhedő barátod. Kolozsvár szénamezőin a *Salvia Simonkaiana Borb.* növ. közl. I. 27. (1902) halva született újdonsült fajt óhajtanám a Te segedelmeddel megtaláltatni. Borbás (l. c.) onnan közli. Nem tudom, hogy a

---

⁹⁸ Anon. (1890): *Soldanella Transilvanica Borb.* – Természettudományi Közlemények Pótfüzet **22**: 191, 142.

⁹⁹ GYŐRFFY I. (1937): *Salvia nutans kettős levelei. Folia abnormalia Salviae nutantis in Szénafű – Fánefele Clujului ab me lecta.* – Természettudományi Szakosztály Közleményei **13**: 268–272.

¹⁰⁰ Simonkai-zsálya

¹⁰¹ Kolozsvár. A szülők közt igen ritka átmenet.”

szénamezőkön egymás közelében előfordul-e a *Salvia pratensis*¹⁰² és a *S. nutans*?!¹⁰³ Ha igen, — akkor a *S. pratensis* × *nutans* felkeresése és gyűjtése a hazai flóra ösmerete érdekében, kinek-kinek a mint teheti, hazafiúi, botanikai kötelesség, — sőt talán érdem is! A többit reád bízom! De engeddd meg hogy megokoljam, miéit mondtam a *Salvia Simonk.* — Borbást halva születettnek. Azért, mert a *Salvia pratensis* L.-nak ♀ (sexus femineus¹⁰⁴) és ♀→ (hermaphrodit, kétivarú¹⁰⁵), — vagyis két érdekes biológiai, gynodioikus sexualis természetéről Borbásnak még ma sincs fogalma. Rég ösmert dolog, hogy a *Labiata*¹⁰⁶ sok génuszának fajai gynodioikusak, és hogy a ♀ virágú sexus kisebb virágú, kevésbé termékeny, mert kevésbé vonzó virága miatt a méhfélék ritkábban keresik fel.

Hát a *Salvia Dumetorum* Andsz., vagy legalább is Blocki (Bl. eredeli példányai nyomán), nem egyéb mint a *Salvia pratensis* L. ♀ = sexus feminea. [A Briquet monogr. és Engl. Prantl pflanzenf. *Salvia dumetorum*ja más valami! Még nem tudom mi neve lehet]

A mi és a középeurópai *Salvia pratensis*ünknek virágbeli trimorphismusa van. Van I. apróvirágú (micropetal = microander¹⁰⁷) sexusa, — ez ♀ semmi porzóval, vagy csak alig kifejlett porzóval és porhonokkal = *S. dumetorum* Andsz.

II. Van ♀→ olyan kétivarú virágos alakja, a melynek pártája nagyobb az előbbinél és aránylag kisebbek még a porzóí mint a termője, — ez az én *forma mesopetala* vagyis *f. mesendra* növényem. Végül

III. Van nagyvirágú, nagyporzójú ♀→ két ivarú sexusu = *f. macropetala* seu *macrandra* Simk. változata. Ezt vették ekkorig a típusos *S. pratensis*nek.

Méltóztassék meggyőződni Kolozsvár szénamezőin is, hogy a dolog úgy van-e mint a hogy én itt Budapesten észleltem. Ha úgy van, akkor nekem igazságot szolgáltatnak. Mert a nagyszirmú és nagyporzójú *S. pratensis*, csak sexualis difformitás a *S. dumetorum* Andsz. ellenében. Fajilag egy és ugyanaz. Tehát *Salvia pratensis* × *nutans* Bl. = *Salvia pratensis* × *dumetorum* Bl. = *Salvia Kernerii* Bl. (*podolica* Bl.) Simk. pótfüzetek p. 267 (rövid diagnosis) — fajnak, félvérfajnak felel meg.

Szíves támogatásodért és utánjárásodért kívánok Neked sok örömet ez ügy felderítésében.

---

¹⁰² Mezei zsálya

¹⁰³ Meg kell jegyezni, hogy SIMONKAI L. (1886) *Erdély edényes flórájának helyesbített foglalata – Enumeratio florae Transilvaniae vesiculosae critica* (Királyi Magyar Term.-tud. Társulat, Budapest) című művében (440. oldalon) hivatkozik a bókoló zsálya (*Salvia nutans*) kolozsvári lelőhelyére, így támadása még érthetlenebb.

¹⁰⁴ nőivarú

¹⁰⁵ hímnős

¹⁰⁶ Ajakosvirágúak (*Lamiaceae*, *Labiatae*) családja

¹⁰⁷ (kisszirmú = kisporzójú)

Tisztelő barátod: Simonkai s. k.”

III.

Ez a vita is lezárult... Borbás Vincze megállapítása nyert beigazolást. Az említett helyen megleltük többen; így emlékezetem szerint Zsák Zoltán is, bold. Péterfi Márton is.

Megállapított tény, hogy az említett helyen nő a *Salvia Simonkaiana* Borb.”

Szabó Zoltán, aki később Mágócsy-Dietz Sándor tanszékén tanársegéd, majd adjunktus¹⁰⁸), mögött támadja Borbást egyik utolsó, ám a vádjával szemben igen alaposan megírt varfű (*Knautia*) monográfiája miatt.

A harcba „felbéreltik”¹⁰⁹ magát Herman Ottót is: „*Ha rendre vesszük azt a kilenc irodalmi vállalatot, amelyben Borbás úr a szó szoros értelmében önti u. n. „tudományos” dolgozatait, mindenütt azt fogjuk találni, hogy következetes az ő rendszerében: az egyik iratban visszavonni azt, amit egy másikban állított s folyton támadni minden áron. E működés egy a betegségig fokozott becsvágnak kifolyása, mely áldozatából kiöli a türelmességet, e révén támadásaiban, vádaskodásaiban nem egyszer szembeállítja az igazsággal s így nem egyéb, mint a scientia amabilis birodalma közbiztonságának háborgatása, békés munkások bosszúságára, tudományosságunk és reputációnk rovására.*”¹¹⁰. Herman vádja, miszerint az elmérgesedett „szakmai” vitát Borbás vitte külföldi lapok oldalaira, szintén téves koholmány¹¹¹.

Borbás a század fordulóján Jurányi Lajos egykori tanársegédjével, Filarszky Nándorral (1858–1941) is összevész egy tátrai kert kialakítása

---

¹⁰⁸ PIFKÓ D. (2018): *Botanikai élet a dualizmus kori Magyarországon (1867–1918) I. A felsőfokú oktatás fejlődése és annak hatása a hazai botanikára* – Botanikai Közlemények **105**(1): 179–222.

¹⁰⁹ GOMBOCZ E. (1936): *A magyar botanika története – A magyar flóra kutatói* (92 képpel). – Budapest, Magyar Tudományos Akadémia p. 558.

¹¹⁰ HERMAN O. (1879): «*Onobrychis visianii* Borbás», és egyebek. – Természetrajzi füzetek **3**(2–3): 163

¹¹¹ GOMBOCZ E. (1936): *A magyar botanika története – A magyar flóra kutatói* (92 képpel). – Budapest, Magyar Tudományos Akadémia p. 561.

kapcsán¹¹², aminek következtében, halála után Filarszky, mint a agyar Nemzeti Múzeum Növénytani Osztály (ma Magyar Természettudományi Múzeum Növénytár) vezetője megakadályozza, hogy Borbás herbárium a Múzeum kerüljön.

A Borbást ért támadások nem alaptalanok, de egymást gerjesztő folyamatok eredményei. Modora harcias, nyelve éles és csípős volt, s amennyire látta az egyes növényalakok közti különbségeket, éppannyira kortársai hibáit is, melyeket gyakran – írásban is – megjegyzett, ezzel kivívva újabb és újabb támadásokat.

Kritikusai megfogalmazták, hogy fajneveit gyakran váltogatja, diagnózisai nem elég részletesek és herbárium példányait nem a legkörülményesb feliratozta. E vádak azonban szintén csak részben igazak. Európai szemlélete és ismeretanyaga, óriási munkabírása és százával ontott felfedezései irigységre adtak okot, de az „egyszerű határozáshoz” szokott szakemberek is belezavarodtak a tömérdek újonnan leírt növénybe.

Fajnév változtatásainak oka jórészt abból fakadtak, hogy korában szédítő sebességben jelentek meg a tudományos dolgozatok, így gyakran az általa használt név már foglalt volt, így a homonímát elkerülendő „újrakeresztelte” őket.

Mivel 35 éves munkássága alatt 874 cikket publikált, az intenzív munka eredményeképpen nem szánt elég időt azok kidolgozására. Kortársai fel is emlegették, hogy tudását elaprózta, hiányolták összefoglaló, szintetizáló műveit.

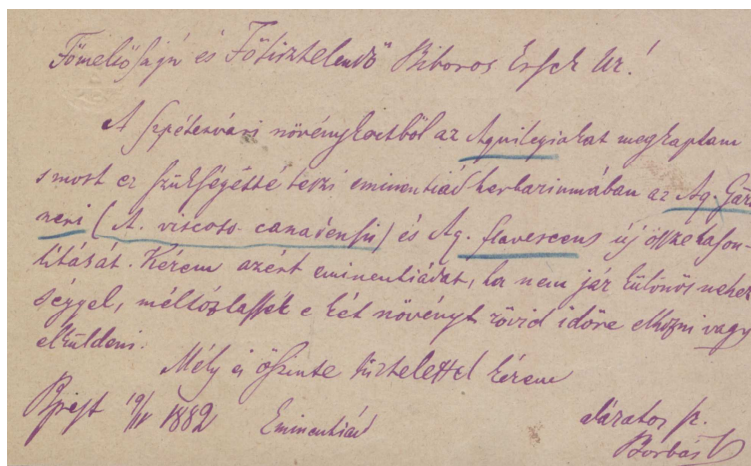
Megmaradt herbárium lapjai alapján állíthatom, hogy fáradságos munkával ugyan, de beazonosíthatóak az általa leírt növények típuspéldányai.

---

¹¹² BORBÁS V. (1901): *Filarszky úr kompetensége*. – A kert 275–276.

Borbás Vince munkássága

Tudományos igényű terepi kutatómunkáit 1862-ben kezdte meg még Vrabélyi Mártonnal¹¹³ és 1905-ig folytatta, a halál is dolgozószobájában, munka közben találta. A Magyar Tudományos Akadémia 1873-tól folyamatosan anyagi támogatásban részesítette kutatóútjait. Jó szakmai kapcsolatban állt Haynald Lajos bíboros érsekkel, akinek híres herbáriumát gyakran felhasználta a fajok rendszertani helyzetének tisztázására. Borbás Európa-szerte levelezési és cserekapcsolatban állt a különböző tudományos intézmények növénygyűjteményeivel, így a maga herbáriumát, ami mintegy 150.000 darabos volt, is gazdagította összehasonlítási alapot biztosító lapokkal. A megjelent publikációkat nem csak áttanulmányozta, hanem gyakran saját jegyzeteivel, megfigyeléseivel, okfejtéseivel is kiegészítette. Magával ragadta Charles Darwin evolúció-elmélete, így több nemzetség (menta – *Mentha*, hárs – *Tilia*) leszármazási vonalait is megrajzolta.

„Főméltóságú és Főtisztelendő Biboros Érsek Úr!

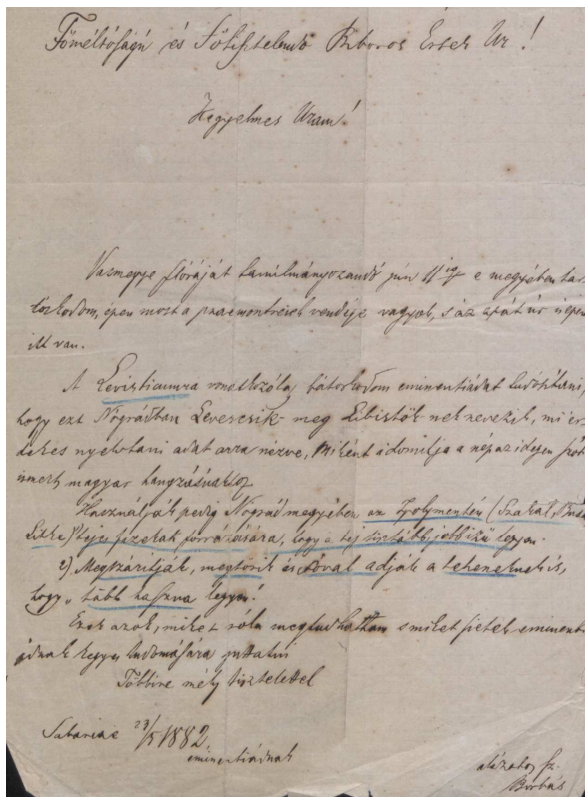
A Sz[ent]pétersvári növénykertből az Aquilegiákat megkaptam s most ez szükségessé teszi eminentiád herbáriumában az Aq. Gärtneri (*A. viscoso – canadensis*)

¹¹³ THAISZ L. (1906): *Borbás Vincze emlékezete*. – Növénytani Közlemények 5(3): 71–74.; SUBA J. (1981): *Emlékezés Vrabélyi Mártonra, Heves megye nagy flórakutatójára*. – Folia Historico-Naturalia Matraensis 7: 11–14.;

és *Aq. flavescens* új összehasonlítását. Kérem azért eminenciádat, ha nem jár különös nehezéssel, méltóztatnék e két növényt rövid időre elhozni vagy elküldeni.

Mély és őszinte tisztelettel kérem Eminenciád

B[uda]pest¹⁹/IV 1882 Alázatos sz.[olgája] Borbás V.”¹¹⁴

Főméltóságú és Főtisztelendő Biboros Érsek Úr!
Kegyelmes Uram!

Vas megye flóráját tanulmányozandó jún 11-ig e megyében tartózkodom, éppen most a praemontreiek vendége vagyok, s az apát úr is éppen itt van.

A *Levisticum*ra vonatkozólag bátoriskodom eminentiádat tudósítani, hogy ezt Nógrádban Levescsik- meg Libistök-nek nevezik, mi érdekes nyelvtani adat arra nézve, miként idomítja a nép az idegen szót ismert, magyar hangzásúakhoz.

Használják pedig Nógrád megyében az Ipolymentén (Szakál, Busa, Litke) 1.) tejes fazekak forrásására, hogy a tej tisztább, jobb ízű legyen.

2.) Megszárítják, megtörik és sóval adják a teheneknek is, hogy „több haszna legyen”.

Ezek azok, miket róla megtudhattam s miket sietek eminentiádnak kegyes tudomására juttatni. Többire mély tisztelettel

Sabariae 23/5 1882.
eminenciádnak
alázatos sz.[olgája]
Borbás V.

„Főméltóságú és Főtisztelendő Biboros Érsek Úr!

Kegyelmes Uram!

Vas megye flóráját tanulmányozandó jún 11-ig e megyében tartózkodom, éppen most a praemontreiek vendége vagyok, s az apát úr is éppen itt van.

A *Levisticum*ra vonatkozólag bátoriskodom eminentiádat tudósítani, hogy ezt Nógrádban Levescsik- meg Libistök-nek nevezik, mi érdekes nyelvtani adat arra nézve, miként idomítja a nép az idegen szót ismert, magyar hangzásúakhoz.

Használják pedig Nógrád megyében az Ipolymentén (Szakál, Busa, Litke) 1.) tejes fazekak forrásására, hogy a tej tisztább, jobb ízű legyen.

2.) Megszárítják, megtörik és sóval adják a teheneknek is, hogy „több haszna legyen”.

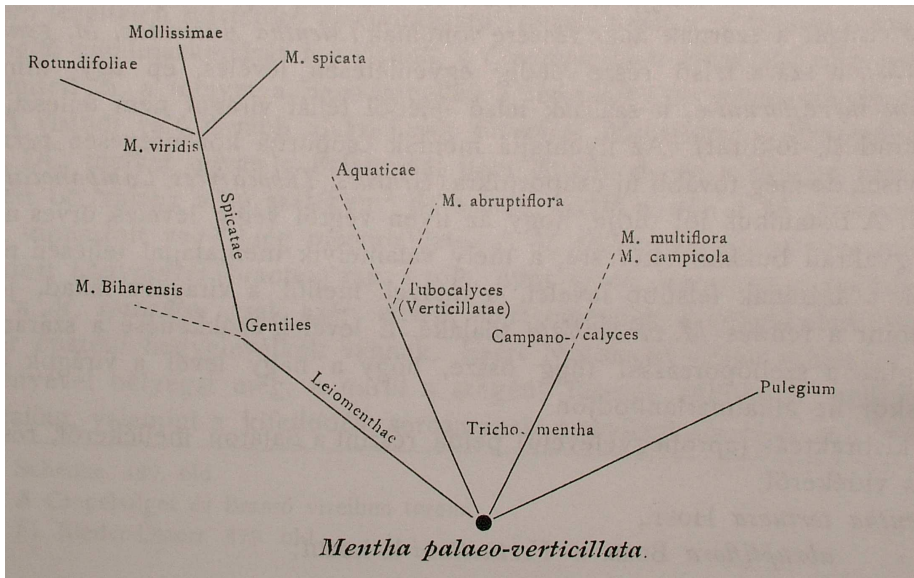
Ezek azok, miket róla megtudhattam s miket sietek eminentiádnak kegyes tudomására juttatni. Többire mély tisztelettel

Sabariae 23/5 1882. eminentiádnak alázatos sz.[olgája] Borbás V.”¹¹⁵

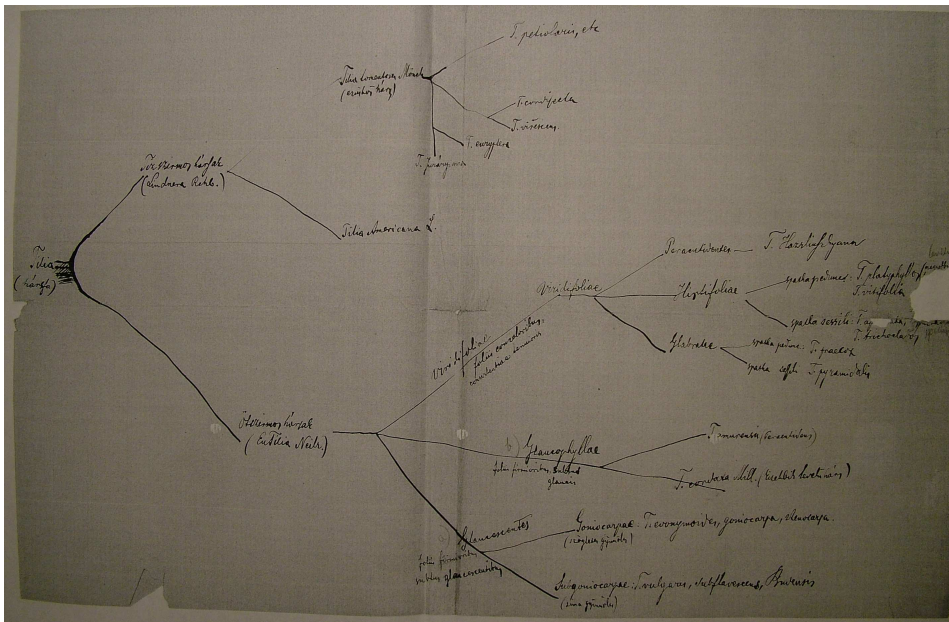
¹¹⁴ *Aquilegia* – Harangláb. Magyar Természettudományi Múzeum Tudománytörténeti Gyűjtemény

¹¹⁵ Magyar Természettudományi Múzeum Tudománytörténeti Gyűjtemény

A menta nemzetség Borbás által feltételezett leszármazási vonalai¹¹⁷

A hársfák (*Tilia*) nemzetség Borbás által feltételezett leszármazási vonalai¹¹⁸

¹¹⁷ BORBÁS V. (1900): *A Balaton és partmellékének növényföldrajza és edényes növényzete.* – Budapest, Magyar Földrajzi Társaság, 431 pp + 3 tábla

¹¹⁸ Magyar Természettudományi Múzeum Tudománytörténeti Gyűjtemény

• Florisztikai munkássága

Szinte nincs olyan vármegye, melybe el ne jutott volna, a botanikailag alig kutatottól kezdve a mások által feltárt megyéig bejárt mindent: Arbeszigete (1875–1877), Bács-Bodrog megye (1879, 1886, 1899), Bács-Kiskun megye (1876), Balaton vidéke (1891, 1893–1894, 1896–1897), Baranya megye (1894), Bars megye (1880), Békés megye (1864–1868, 1877–1881, 1886–1888, 1893), Bihar megye (1880–1881, 1887, 1890), Borsod megye (1864–1868), Brassó megye (1878, 1892), Csanád megye (1879, 1886), Csík megye (1878, 1884, 1904), Fiume (1869, 1875–1877, 1884), Gömör megye (1864–1868, 1902), Hajdú megye (1882), Háromszék megye (1904), Heves megye (1862, 1863, 1864–1868, 1871, 1873, 1880), Hont megye (1880), Horvátország (1875–1877, 1879, 1881, 1883–1884), Hunyad megye (1871–1872, 1874), Isztria (1875–1876), Jász-Nagykun-Szolnok megye (1884), Kolos megye (1878–1879, 1902–1904), Krajna (1869, 1876), Krassó-Szörény megye (1872–1874, 1879, 1885–1886, 1889), Liptó megye (1890, 1897–1898, 1901), Máramaros megye (1876), Nógrád megye (1862, 1863, 1864–1868, 1871), Pest megye (1864–1874, 1877–1883, 1885–1902), Sáros megye (1901), Szepes megye (1885, 1890, 1899, 1902), Szlavónia (1879, 1884, 1886), Temes megye (1872–1874, 1883, 1889), Tolna megye (1880), Torda-Aranyos megye (1878), Trencsén megye (1897–1898), Turóc megye (1892, 1894, 1897), Vas (1882), Veglia-szigete (1877), Zágráb (1883) és Zólyom megye (1871, 1894, 1900), de Alsó-Ausztria (1873), Dalmácia (1875–1877, 1881, 1884), Románia (1873, 1879, 1886), Szerbia (1886), Sztájerország (1873, 1875, 1882) és Tirol (1875) területén is dolgozott. Munkáiból a legfontosabb a „Pestmegye Flórája Sadler (1840.) óta és újabb adatok” (1872), a „Vasvármegye növényföldrajza és flórája” (1888) és a „A Balaton tavának és partmellékének növényföldrajza és edényes növényzete (1900)”. A szakma joggal várta, hogy Borbás lesz az, aki megírja a Magyar Flórát, de a halál elragadta...

• Taxonómiai munkássága

Borbás munkásságának legnagyobb részét a növényrendszertani (taxonómiai) cikkek teszik ki: mintegy 2.000 új növénytani egységet (taxont) publikált. Olyan összetett rendszertanú csoportokban gyűjtött fényt, mint a berkenye (*Sorbus*), boglárka (*Ranunculus*), borkóró (*Thalictrum*), füzike (*Epilobium*), hárs (*Tilia*), hölgymál (*Hieracium*), ibolya (*Viola*), juhar (*Acer*), kányafű (*Rorippa*), menta (*Mentha*), pimpó (*Potentilla*), rózsza (*Rosa*), szeder (*Rubus*), szegfű (*Dianthus*), tölgy (*Quercus*), varfű (*Knautia*) és zanót (*Cytisus*), de szinte nincs olyan növénycsoport a harasztoktól kezdve a nyitvatermőkön át a zár-
vatermőkig, mellyel ne foglalkozott volna behatóan. Növényneveit, a fajok leírásainak helyét Soó Rezső a Nomenclator Borbásianus (1931) kötetében adta közre. Olyan gyönyörű fajokat köszönhetünk Borbás munkásságának, hogy csak néhány példát említsünk, mint a magyar juhar, szártalan harangláb, tátrai szegfű, pilis len, erdélyi vértő, Gizella-rózsza, a Kmet'-rózsza, dák és budai berkenye.

A magyar juhar (*Acer hungaricum* BORBÁS) vélhetőleg hibridogén eredetű¹¹⁹

---

¹¹⁹ KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2019

A szártalan harangláb (*Aquilegia subscaposa* BORBÁS) Bélaváron, Erdélyben¹²⁰

A tátrai szegfű (*Dianthus tatrae* BORBÁS) Liptóújíváron, Felvidéken¹²¹

---

¹²⁰ KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2016

¹²¹ KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2007

A világon egyedül csak Pilisszentiván felett, a Szénás-hegycsoporton terem a dolomitlakó vagy pilis len (*Linum dolomiticum* BORBÁS)¹²²

---

¹²² KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2012

A erdélyi vértő (*Onosma viride* BORBÁS) Tornanádaskán, Felvidéken¹²³

A Gizella-rózsa (*Rosa giszellae* BORBÁS) a Dévényiújfalunál (Felvidék), háttérben a Lajta hegység, előtte a Duna, jobbra a Morva¹²⁴

---

¹²³ KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2007

A Kmet²-rózsa (*Rosa kmetiana* BORBÁS) négy lelőhelye ismert csak¹²⁵

A dák berkenye (*Sorbus dacica* BORBÁS) a Tordai-hasadékban, Erdély¹²⁶

---

¹²⁴ KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2017

¹²⁵ KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2010

A budai berkenye (*Sorbus seminae* BORBÁS) a Dunántúli-középhegység faja¹²⁷

- **A Balaton tavának és partmellékének növényföldrajza és edényes növényzete (1900)**

A Balaton elhínárasodása nagy riadalmat keltett, így forrást biztosítottak a tó átfogó kutatására, az eredményekről pedig 27 részes könyvsorozatban számoltak be a tudósok, melyek közül a hajtásos növényekről szólót Bobás írta. Noha feladata csak a Balaton és környékének ismertetése volt, kimagaslóan szép irodalmi stílusban, földtörténeti vonatkozásokban ismerteti a teljes Kárpát-Pannon régió növényzetének változását, kialakulását. E művében a növénymorfológia terminusaiban való jártasságáról éppúgy meggyőződhetünk, mint a modern, evolúció (filogenetikai) szemléletéről vagy éppen a növények élő (biotikus) és élettelen

---

¹²⁶ KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2017

¹²⁷ KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2012

(abiotikus) környezethez való alkalmazkodásának lépéseit, élettani folyamatok ismertetéseit, az ökotípus és az együttfejlődés (koevolúció) fogalmait, a növények vándorlását (és így a sokat vitatott hévizi tündérrózsa őshonosságának kétségeségét), a növények társulási viszonyainak főbb vonásait, a szukcessziót és az első természetvédelmi felszólalást.

A hévizi tündérrózsa (*Nymphaea thermalis* DC.) félixfürdői (Erdély, Nagyvárad mellett) őshonosságát Borbás kétségbe vonta¹²⁸

Ám a mű legfőbb jelentősége az Ósfátra- és Ósmátra-elmélet megalkotásában rejlik. Borbás felismerte, hogy a Magyar Alföld meszes homoki növényzete az ősi, dolomit és mészkő alapkőzetű Középhegységekről vándorolt le. „...mind a Balatonmellék, mind a Fátra

---

¹²⁸ KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2009

terjedelmét mint növényzeti övet növénygeográfiailag jobban ki kell terjesztenünk és megvilágosítanunk.

„A Fáttra hegység növényzeti öve a Veterna-hola magasabb vidékén (Nyugati Fáttra), a Fáttra központi részén s a Keleti Fáttrán (Alacsony Táttra) át (Ős-Fáttra) egész Abaújvármegye nyugati részébe terjed, körülbelül addig, a hol a Hernád, Tarcza és Poprád völgyén túl, kelet felé egész más geológiai szerkezetű hegység és egész más keleti flóra, általában a Keleti Kárpátoknak határozott és az őskorban gyökeredző választéka kezdődik (nyugati és keleti flóra választéka). Csak a délnyugati és a délkeleti lealacsonyodásán eltérőbb, jobban dombvidéki a vegetáció. Ellenben a Bakony (déli lejtői és, a Balaton melléke), a Vértes, a Pilis, a Nagyszál, a Cserhát, a Mátra, a Bükkhegység meg a Hegyalja megszakgatott hegysorozatát növényzetileg szintén egy lánczolatá kell összekapcsolni s Ősmátrának nevezzük. Az Ősmátra szóval geológiai megegyezést nem czélzok, mint szigethegysorozat neve geográfiailag is használható, e hegyeknek egy sorozattá való egyesítése didaktikailag se lehet káros; a növénygeográfianak ellenben szüksége van rá, mert megegyező növényzeti övnek közös neve. Másképp az Ősmátra helyett a hegysorozat külön neveit kell előszámítani.”

„A Fáttra lánczolatát havasijellemű növényzet füvesíti. Minthogy az Ősmátránál tetemesen magasabb, s a hegykopás meg a geológiai letarlóadás rajta, valamint a Karszton nem volt olyan nagy, mint a Balatonnál, azért a vegetációja többemeletű, minden tekintetben változatosabb és gazdagabb maradt, de a délnyugati meg a keleti szárnya meglehetősen kopott és lealacsonyodott. Ellenben az Ősmátra, melynek a Balatonmellék délnyugoti vége, az őstenger szélén, a közönséges szemlélőnek úgy tetszik, hogy egymástól külön szigethegyekre szakgatódott, őskori lánczolatára ma nem igen gondolunk. Itt nagyfokú növénypusztulás és növényzeti változás ment végbe, míg a mai alföldies flórája megalakult. Míg a Táttra meg az Ősfáttra

bérczeinek növényzete félig-meddig az Alpokéval, kivált pedig a Szudétákéval egyezőbb, de számos különossége és bennszülöttje is van; addig egyrésről az Ósmátra növényzetében nyilatkozik hazánk flórájának legjellemzőbb sajátága, s a geográfiai terjedés a magyar faj mai lakóhelyével is megfelelően összevág. Ez a kiváló vegetáció népesíti rónaságunknak homokos mezeit is (pusztai flóra). Nem szabad azonban úgy gondolni, hogy az Ósmátra övén, pl. Keszthelytől fel Kassáig, az abaúji Szoroskőig vagy egészen a sárosmegyei Kisfaluig (Maloveszka) ugyanazok a jellemző füvek nőnének, hanem az egész lánczolat vezérnövényei egy természetes vidékhez, a pusztai vegetációhoz tartoznak, s fajai a lánczolat terjedelmén különbözőkép keverednek és váltakoznak. De némely növénye (*Alyssum saxatile*, *Diplachne serotina*, *Dianthus collinus* Kassáig) majdnem az egész lánczolat hosszán terjed.”

„E geográfiai és magasságbeli, sőt növényzeti eltérések ellenére meglepő a Balatonnak bakonyi, de kivált Budapest vidékének erdőtlen hegylejtőin mégis minő nagy a majd tökéletesen megegyező, majd nem nagyon eltérő közös jellemző vagy más vezérnövénynek a száma, a mely majd a Fátrának, majd Horvátország mészhegyeinek és a Velebitnek, sőt Dalmátországnak (*Draba elongata*, *Myosotis suaveolens* stb.), Alsó-Ausztriának (*Polygala amara* némi eltéréssel, *Biscutella didyma*, *Coronilla Emerus* (bokor), *Galium Austriacum*, *Hieracium Wiesbaurianum* stb.) és Innsbrucknak sokkal magasabban fekvő mészszikláin díszlik, mint az Ósmátra-láncz tövében és alsóbb tájain. Az ugyanolyan sziklák közös füvei, nyomán méltán következtethetjük, hogy a Fáttra, Gömör és Abaúj mészhegysége, Budapest meg a Balatonmellék, sőt a Karszt és Velebit eredeti növényzete eleinte valamely ősi korban meglehetősen ugyanaz volt, vagy egy helyről népesedett. Akkor ezek a hegyek magasabbak, egyezőbbek és soká szigetek voltak.”

“A minő mértékben rontották és koptatták a természet működő erői ezeket a hegyeket, ugyanazon mértékben változott, és pusztult vele a Balatonmellék, a Fáttra, a Karszt és Velebit eredeti közös növényzete.”

“Hogy a Balatonmellék vidéke mért olyan tagosulatlan, hogy a flórája mért olyan fogyatékos, helyesebben mondva mért annyira pusztult, szakadozott, tehát mért nem annyira változatos és mégis egységesebb, mint a magasabb Fáttra hegységé, ennek az okát is eme hegygyel való összehasonlításból magyarázom. Hegykopással a Balatonmelléknek magasságbeli terjedelme lassanként nagyot csökkent, völgye aránylag kurta, forrástalan és szűk maradt, lejtői lekopaszodtak, termőhelye egyszerűbb lett, mint a magasabb régióba emelkedő hegyé. A vidék egyszerűsödött, ritka és változatos növénye a hellyel együtt oda lett, részint a Balaton vizébe temetődött s itt kövesedés vagy más nyom nélkül teljesen feloszlott. Ha a balatonmelléki lejtők és tetők letarlódását (erdőtlenességét) s az erdő vékony alacsony fáit vennénk időmértéknek, aránylag nem is nagyon régi változásoknak stádiuma lenne előttünk. De az erdőirtásban ott maradt a fejsze nyoma, bár a síkságra tekintő lejtőink, úgy látszik, természetszerűen erdőtlenek.”¹²⁹

“Különösen, a ki a hazai homoksíkság flóráját jól ismeri, – mert a Balatonmellék kedvéért erre van szükségünk, – egészen sajátosnak tartja a homoki füvet; alig gondolná, hogy most másodhelyen virít, hogy eredetileg a hegyi növényzetből támadt s a hegyről szakadt oda. Látszólag igaza van, mert a homok növényzete, kivált a Duna meg a Tisza közt, valamint a temesvármegyei homokpusztán, egészen különvált, s az egész jelleme, va-

---

¹²⁹ BORBÁS V. (1900): *A Balaton és partmellékének növényföldrajza és edényes növényzete.* – Budapest, Magyar Földrajzi Társaság, p. 122–128.

BORHIDI A. (1997): *Gondolatok és Kételemek: Az Ősmátra-elmélet.* – Magyar Tudományos Akadémia, Ökológiai Kutató Intézet, Janus Pannonius Tudományegyetem Növénytan Tanszék, 14 pp.

lamint egyes faja is hazánk flóráját kitünteti. Sőt a hosszú idő is, amely a homoki flóra megalakulása óta eltelt, bizonyos önállóságot kölcsönzött neki.

De hogy a homoki fű meg a homoki flóra megalakulása nem olyan nagyon régi, nem is eredeti, hanem hegyszülte származék, egyenesen a Balatonmellék meg a főváros hegyein látható, kétségtelen és meggyőző nyomok igazolják. Éppen a Balaton körül meg a pilis-szentiváni hegyen szerzett tapasztalás nyomán fogamzott meg bennem, a mit itt a termőhely megváltozásáról elmondhatok. Gyenes hegyeinek (Széktető, Faludi erdő, Szoroshad) mészsiklája éppen úgy morzsolódik szét, mint Sz.-Iváné. Számos fű, melyet hazánkban kiváló rónasági homokkedvelőnek tartunk, a Balatonnál nem síkon és homokon, hanem a völgy kötöttebb talaján, hegyi sziklák morzsalékán, tehát eredetibb ősfészkekben, pl. Gyenes körül, terem. Arról is hamar meggyőződhetünk, hogy ez a fű hegyi, sőt havasvidéki (*Arabis hispida*) származék, mert a mészhegy (Széktető) tetején viruló növényzet a lesodort s a hegy aljában összehalmozódó mészmálladékra és porladékokra még gyakoribb és erőteljesebb, mint fent a szikla hasadékában. A hegyről leragadott fűnek ez veszte is lehetett, mert az erdőalakítás meg a szőlőtermelés megsemmisíthette.”¹³⁰

“A síkság földje tehát nem eredeti, hanem növényzetének részével együtt hegyi származék, még a vízkihányta homokturzás is. A lesodort hegyi föld még a vízpart eredetiségét is eltüntette. A közönséges szemlélő alig hinné, hogy a jó Isten a homoki növényt nem külön teremtette, hogy az tulajdonképpen a hegyről oda leereszkedett s ott a friss talajon elszaporodott hegyszülte származék.”

---

¹³⁰ BORBÁS V. (1900): *A Balaton és partmellékének növényföldrajza és edényes növényzete*. – Budapest, Magyar Földrajzi Társaság, p. 267–270.

BORHIDI A. (1997): *Gondolatok és Kételyek: Az Ősmátra-elmélet*. – Magyar Tudományos Akadémia, Ökológiai Kutató Intézet, Janus Pannonius Tudományegyetem Növénytan Tanszék, 14 pp.

A budapesti Sas-hegy nyílt dolomit szikla növényzete cserszömörccével, éles mosófűvel, árvalány hajjal, sárgán viruló homoki pimpóval¹³¹

A deliblati (Vajdaság) homokpusztai növényzete cserszömörccével, éles mosófűvel, árvalány hajjal¹³²

---

¹³¹ fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2006

¹³² fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2008

• Nyelvészeti munkássága

Borbás nyelvészet iránti vonzalma kora ifjúságától megmutatkozott, tanárként pedig három évtizeden át oktatta a magyar nyelvet diákjainak. Szenvedélyesen gyűjtötte a nép ajkán született növényneveket, babonákat: „Magam a homoki viperát (*Vipera amodytes* L.; *V. Illyrica*) legelőször 1873. április 12-én pillantottam meg Domugled magas hegyről haza jövet, a Pectencska oláh falu fölött csüngő mészsíklák alatt. – mintegy 6–7 darab volt egy csoportban s eszembe hozta azt a népmesét, hogy a kigyók „követ fújnak”. Nógrád megyében az erdőkből gyakrabban hoznak haza apró, egészen gömbölyű fehér kavicsot, melyet „kigyófújta kő”-nek hívnak s minden féle babonát kötnek hozzá. – A kigyók a népmese szerint mintegy a kör sugarai irányába helyezkednek el, fejük a központ felé néz, s ott fújják a követ. Az „egy követ fújnak” (= egy húron pendülnek) mondás általában ismeretes. /.../ Természetét illetőleg úgy tapasztaltam, hogy félénk, /.../ Nem lehet tehát úgy félni tőle, főleg ha már megláttuk, mint a nép meséli pl. Nógrádmegyében, hogy a „tarajos kigyó gyűrűbe fonódva veti magát az ember nyakába”. /.../ A „tarajos kigyó” elnevezés a magyar népmesékben természetes oly eredetű is lehet, mint a hétfejű sárkány; tehát költött valami; de ha természetes alapját keressük, lehet ez a taréj a *Vipera ammodytes* orra fölött levő jellemző pikkelyek szarvacskájának túlnagyítása is a nép képzelődésében. Emlékszem, hogy deák koromban egyszer a húsvéti ünnepekre haza menvén egész rémület volt a nép közt, hogy a „Kis-erdőben” ördög bolyong. Mire meglőtték, lett az ördögből egy vaskos borz. Így nagyít a phantasia!”¹³³

---

¹³³ BORBÁS V. (1882): *A homoki vipera hazai elterjedéséhez*. – Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönye. **16**(3): 232–234.

Homoki vipera (*Vipera ammodytes*) a Vaskapu-szorosban¹³⁴

Borbás a Balaton mellékén és Somogyban használt hínár (hínar, hénár) szót ázsiai eredetűnek tartja és jelentése a népmesékben a vízi rém, míg a máramarosi és szatmári tájszólás sellő (vízi tündér) jelentésének a „víz sebes folyású helye” magyarázatot adja¹³⁵.

Szógyűjteményeket, szómagyarázatokat is közölt, melyet a Magyar Nyelvőr-ben, s maga is hozott létre szaknyelvi műszót: például a nyitvatermő kifejezést. Álljon alább a teljesség igénye nélkül egy válogatás művei gazdag szógyűjteményéből, a szavak mögött zárójelben magyarázatok: átszivárgás

---

¹³⁴ Fotó: PIFKÓ Dániel

¹³⁵ BORBÁS V. (1900): *A Balaton és partmellékének növényföldrajza és edényes növényzete*. – Budapest, Magyar Földrajzi Társaság, p. 267–270.

BORHIDI A. (1997): *Gondolatok és Kételemek: Az Ősmátra-elmélet*. – Magyar Tudományos Akadémia, Ökológiai Kutató Intézet, Janus Pannonius Tudományegyetem Növénytan Tanszék, 14 pp.

(ozmózis), bekéregzés (kovásodás), bogárfogó, (rence, *Utricularia*), bogárhólyag (rence, *Utricularia*), búzacső (saláta boglárka, *Ranunculus ficaria*), csuhu (káka, *Juncus*), egértövis (csodabogyó, *Ruscus*), faelevenje (kambium), fajszakadt (monotipikus), felemás-levelű (heterofília), gyökgyümölcsű (térképzuzmó, *Rhizocarpon*), gyókhaj (gyökérszőr), habrózsa (tündérrózsa, *Nymphaea alba*), hegyelevel (murvalevel, bractea), húsemésztő (rence, *Utricularia*), istenbúza (saláta boglárka, *Ranunculus ficaria*), kockagyöngy (pézsmaboglár, *Adoxa moschatellina*), közösivarú (hímnős), leszármazás elmélet (filogenetika), levéllallang (levélsallang), mókusborda (bordapáfrány, *Blechnum spicant*), örvös (örvös), ősvilági növénymaradék (reliktum), sárga hínárvirág (rence, *Utricularia*), sütkérező levél (víz színén úszó levél), szájjal sértő állat (növényevő), szájnylás (gázcserenyílás), százesztendős áloé (ágavé, *Agave americana*), széttagozódás és szétfajulás (fajok szétválása), szikalja (sziklevelek alatti szár rész), színlő vagy alakoskodó (mimikri), tiszapamut (békanyál, zöldmoszat), többnyáreltű (évelő), törzsökös lakos (őshonos), tőzegviola (tőzike, *Leucojum*), tutajlevél (vízen úszó levél), uszányfű (békaszőlő, *Potamogeton*), virágszál (tőkocsány), visszahanyatlás (atavizmus, ősire visszaütés), vízi áloé (kolokán, *Stratoides aloides*) és zsombékpáfrány (tőzgepáfrány, *Thelypteris palustris*).

Kockagyöngy vagy pézsmaboglár (*Adoxa moschatellina*)¹³⁶

¹³⁶ Fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMMGMK, 2006

Borbás Vince közéleti aktivitása és elismerései

Borbás Vince tagja és referense számos hazai és külföldi társaságnak, egyesületnek, folyóirat szerkesztőbizottságának:

Országos Közoktatási Tanács (1885–1891)

Erdélyi Múzeum Egyesület rendes tagja,

Magyar Orvosok és Természetvizsgálók állandó központi (budapesti)

Választmányának tagja,

Természettudományi Társulatnak rendes és választmányi tagja,

Magyar Földrajzi Társaságnak levelező és választmányi tagja,

bécsi Oriens Társaságnak kutató tagja,

Nemzetközi Botanikai Kongresszus (1905, Bécs) bizottságának tagja.

Óriási munkabírása, kimagasló eredményei, hazai és nemzetközi tagságai és kétszeri ajánlás ellenére sem lesz soha tagja a Magyar Tudományos Akadémiának:

„Dr. Borbás Vincze tanár, levelező tagúai ajánlva¹³⁷

Hazslinszky Frigyes rendes. tagtól.

Ambár magam nem szeretem a jelenkori botanicát, mint tudományt, mert elveszítette a scientia amabilis megnyerő alakját s már csak a természet kutatásában talállok élvezetet, mely kimeríthetetlen a szépnek megtestesült eszméiben, mely léptenyomon mutatja a természet szellemi működésének következetességét, még pedig ismételve a legnagyobb s a legkéisebb körökben, végtelen változatokban, mely közben csodálatra ragadja az embert a mindenütt nyilvánuló bölcsesség, az egységes összefüggés és saját magunk boldogító függése a világ mindenható szellemétől. És mind a mellett bátorkodom

---

¹³⁷ HAZSLINSZKY F. (1886) – Akadémiai Értesítő (20) 93–103.

a Tekintetes Akadémia figyelmébe oly egyént ajánlani, a ki velem majdnem ellenkező irányban munkás, s csatlakozott a jelenkor irányához, melynek feladata szüntelen porrá szétmorzsolni azon kevés egységeket, melyeket a múlt idő megalapított.

De mivel ezen irányt is közelebből kell ismernünk, ha haladásunkat boldogítóbb és hasznosabb irányba akarjuk terelni, azért szükséges, hogy ezen irány nálunk is képviselve legyen. Kitűnően képviselte azt eddig dr. Borbás Vincze úr, kit ezennel akadémiai levelező tagúí ajánlok.

Ha a tisztelt tagtársak dr. Borbás Vincze úr munkáinak alábbi sorozatában elszett közleményeket találnak, kérem azokat úgy tekinteni, mint a nagy buzgóság ösztönözterű kitoréseit.”

Hazslinszky mintegy tíz oldalon keresztül ismerteti Borbás irodalmi munkásságát az alábbi pontok szerint: „1. Monographicus munkák” „2. Morphologicus munkák”, „3. Flórák”, „4. Kiválóan növénygeographiai munkák”, „5. A növényország tankönyve”, „6. A növények természetrajza”, „7. Növényterminológiai cikkek”, „8. Különféle botanikai tartalmú, kisebb nagyobb czikke továbbá”

„BORBÁS VINCZE budapesti tanárt levelező tagúí ajánlja”¹³⁸

HAZSLINSZKY FRIGYES *rendes tag.*

Mivel a természeti tüneményeket nemcsak azért észleljük, hogy a természetben nyilatkozó szellemi erő működésének s combinatióinak törvényeit ismerhessük, melyek saját szellemi rokonságunkra emlékeztetnek s szívünket is legalább pillanatokra kiemelik az anyagi világból, hanem azért is, hogy ezen szellemi rokonságnál fogva segítsük a természetet haladásában saját javunkra: azért ajánlok a tisztelt tagtársak figyelmébe oly férjűt, ki fáradhatatlan munkássága mellett, évről-évre terjeszkedő kutatási mezijén arra is fordítja figyelmét: hogy minő befolyást gyakorolnak a természeti viszonyok a növények alakjára, belsőszervezetére és anyagi tartalmára, a mi főfeladata fűvészeti

---

¹³⁸ HAZSLINSZKY F. (1889) – Akadémiai Értesítő (23) 112–120.

tudományunknak szeretett hazánk érdekében. Ezen férfiú Borbás Vincze tanár, kinek működése körünkben bizonyosan még emelkedni fog. Ide mellékelem munkái jegyzékét.”

Hazslinszky mintegy nyolc oldalon keresztül ismerteti Borbás irodalmi munkásságát, s meg kell jegyeznünk, hogy noha más jelölteknek az „indoklása” pusztán 1–1 oldalnyi, Borbást mégse veszik fel akadémikusok sorába.

Borbás Vince kolozsvári évei

Borbás Vince 1880-ban a „Phytogeographia és edényes növények systematikája” tárgykörből magántanári habilitációért folyamodott, amit el is nyert. Az elkövetkező 18 évben 30 félévben adott elő a budapesti egyetemen, mint magán tanár, itt a legeredményesebbek a florisztikai gyakorlatai és kirándulásai voltak.

Borbást nem elégítette ki az egyetemi magántanárság, ki szeretett volna szabadulni a középiskolai tanári szűk környezetből, hogy teljesen a tudományos munkának élhessen. Így sajátos lépésre szánta el magát, mert egymás után három alkalommal is (1885, 1891 és 1897), kikerülve az egyetemi bölcsészkart, egyenesen a miniszterhez fordult, hogy nevezzék ki egyetemi rendkívüli tanárrá. A kar mindháromszor elutasította kérését, végül 12 év után, 1898. V. 7. Ferencz József császártól megkapja az egyetemi nyilvános rendkívüli tanári címet, anélkül, hogy középiskolai tanári elfoglaltságán enyhítettek volna. Ez a 12 évnyi harc mély nyomokat hagyott Borbás lelkében.

A kolozsvári egyetemen Kanitz Ágost halálával (1896) megüresedett a botanikai tanszék és a botanikus kert igazgatójának széke, ezt megpályázta Borbás Vince, de hiába, mert Istvánffi Gyulát nevezték ki erre (1896–1900), majd Richter Aladárt (1900–1904).

Borbás Vince ezek után visszamondta budapesti egyetemi magántanári előadásait, elzárkozott a társaságtól, kedélye elborult, haja, szakállja hófehér lett ¹³⁹.

A várt változás Borbás életében akkor történt, amikor a kolozsvári Ferencz József egyetemen az eredeti Növénytani Intézetet kettéosztották

---

¹³⁹ GOMBOCZ E. (1936): A magyar botanika története – A magyar flóra kutatói (92 képpel). – Budapest, Magyar Tudományos Akadémia 552–555 pp.

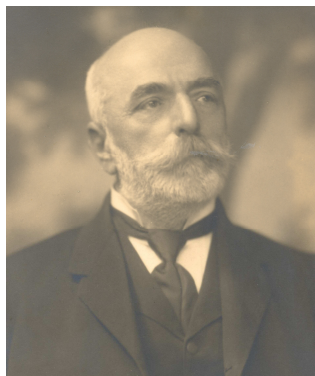
1902-ben. Ennek egyik része Általános Növényteni Intézet lett és az újonnan felépült egyetem központi épületének fölszintjén és alagsorában helyezték el, amelynek vezetését megtarthatta Richter Aladár. A másik része Növényrendszertani Tanszék lett – amelynek épületei a Mikó-kertben maradtak és természetesen hozzá tartozott a botanikus kert is. Ennek vezetésére és tanárának Borbás Vincét kérték fel, amelyet el is fogadott 1902 őszén. Végre, közel 900 tudományos dolgozattal a háta mögött, a florisztika legjobb magyarországi szakembereként elnyerte azt az állást és elismerést, amelyre több mint 20 éve vágyott.

A változásnak nem örvendett Richter Aladár, aki úgy érezte, hogy a növényteni tanszék, botanikai múzeum és botanikus kert fejlesztésébe rengeteg munkát, energiát fektetett bele, igazságtalannak és érthetetlennek érezte a Növényteni tanszék megosztását. Ehhez hozzájárult az akkori kultuszminiszter, Dr. Wlassics Gyula két rendelete (84.462/1903 III.17; 68.479/ 1903 XII.7) is, amellyel 5000 koronát adományozott a Borbás által vezetett Növényrendszertani tanszéknek (főleg a botanikus kertnek), míg a Richter tanszéke csak 3800 koronát kapott.

Így újra indultak a Borbás életére oly jellemző harcok, környezete gáncsoskodása, ellenségeskedések. A botanikus kerti igazgatói állását is csak 1903-ban foglalhatta el. Borbás Vince 3 évet töltött egyetemi tanárként a kolozsvári Ferencz József egyetemen, 2 évet, mint botanikus kert igazgató, és ez az idő túl rövid volt ahhoz, hogy maradandót hagyjon maga után.

Richter Aladár¹⁴⁰

Filarszky Nándor¹⁴¹

Borbás Vince 1902 és 1905 között Kolozsváron az Egyetem utca 1. szám alatt lakott. Az épületet 1908-ban lebontották. Hátterben a Szent Mihály templom tornya, előtérben a Kegyesrendiek temploma¹⁴²

---

¹⁴⁰ KENYERES Á. (2001): Magyar életrajzi lexikon 1000–1900. – Budapest, Arcanum

¹⁴¹ PIFKÓ D. (2019): *Botanikai élet a dualizmus kori Magyarországon (1867–1918) II. Kulturális és tudományos intézmények.* – Botanikai Közlemények **106**(1): 1–40.

¹⁴² Képeslap: ismeretlen készítő, Kolozsvár; 1904. Magyar települések 1945 előtt (OSZK)

A kolozsvári Egyetem utca¹⁴³

Balra a kolozsvári Egyetem utca 1., háttérben a Kegyesrendiek temploma¹⁴⁴

¹⁴³ Képeslap: Lepage Lajos egyetemi könyvkereskedése, Kolozsvár; 1913–15.

¹⁴⁴ Képeslap: Schuster Emil díszműkereskedő kiadása, Kolozsvár; 1909. Hungaricana, Leltári szám: 0153173

Borbás Vince halála

„*Kidőlt az a férfiú, a ki a botanikai ismeretek dolgában oly messze állot felettiünk, a ki erejét, tudását hazájának határán messze túl terjedő országok irodalmából merítve, szervezetében átdolgozva, eredeti megfigyeléseivel gyarapítva, értékes munkák alakjában érett gyümölcsként hullatta szeretett hazájának földjére?*”

Degen Árpád

Borbás Vincét hirtelen érte a halál, 1905 július 17 éjjel 1 órakor szívszélhűdésben halt meg, asztala felett, munka közben, Kolozsváron az Egyetem utca 1. szám alatti lakásában. Temetési menet az Egyetem oszlopcsarnokából indult és a Házsongárdi temetőben helyezték el. Özvegye, csörgei Csörgey Gizella Kolozsváron maradt és őrizte Borbás herbáriumát, majd megélhetése biztosítása érdekében Budapestre költözött családjához, ezért Borbást 1914. március 6-án exhumáltatta és Budapesten, a Fiumei úti Nemzeti Sírkertben újra temettette¹⁴⁵. 1914. március 8-án, vasárnap délelőtt 11 órakor helyezték végső nyugalomra anyósával, Csörgey Lajosnéval együtt. A rokonokon kívül megjelent Kluf Lipót a kolozsvári egyetem képviselőjében, Bernátsky Jenő, Lengyel Géza, Szabó Zoltán egyetemi magántanárok, Moesz Gusztáv múzeumi igazgató, Paszlavszky József főreáliskolai igazgató, pályatársai és tanítványai. Borbás holttestét Madaras Aurél katolikus káplán szentelte be, míg Csörgey Lajosné fölött Szabó Aladár református lelkész mondott imát. Búcsúbeszédet mondott Entz Géza egyetemi tanár a Természettudományi Társulat és Tuzson János a Növényteni Szakosztály ne-

---

¹⁴⁵ GYÓRFFY I. (1937): *Salvia nutans kettős levelei. Folia abnormalia Salviae nutantis in Szénafű – Fánelele Clujului ab me lecta.* – Természettudományi Szakosztály Közleményei **13**: 268–272.

vében¹⁴⁶. A két ravatalt virágok és koszorúk tömege ékesítette. Ma együtt nyugszanak itt, sírjuk (Parcella, Szakasza, Sor, Sír: 19/1, N/A, 1, 5) 2004 óta védelem alatt áll.

A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem 1905–1906. tanévi rektora és az egyetem Tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmával, 1905 évi szeptember 17-én tartott emlékbeszédet: „*A nyári szünet folyamában, 1905 július 17-en hirtelen hunyt el Dr. Borbás Vince, a Növényi Rendszertani tanszék ny. r. tanára.... bár ép, egészséges, erőteljes férfiúnak látszott, nem élte túl ezt a tanévet. Szaktudományát nagy sikerrel művelő tudós, lelkes odaadással működő tanár szállott sírjába. Tevékenységét és a tudományos veszteséget hiven és szépen méltatta Fabrinyi Rudolf, a Math. és Term.tudományok karának dékánja, az egyetem oszlopcsarnokából végbement temetés alkalmával, melyen tanácsunk testileg vett részt, koszorút helyezett az elhunyt ravatalára..... Az elhunyt földi maradványai a helybéli köztemetőben helyeztetek örök nyugalomra....*”

Bükkösháza
Földművelésügyi Minisztérium

Kisbuda
Város.

Halotti anyakönyvi kivonat.

Éves- szám	A születés helye és napja	Az el- haltak kor- uk, meg- nevezé- sük	Az elhalt			Az elhaltat haltat helye, ha az el- haltat nem az elhalt lakóin közül	A halál oka	
			családi és utóneve, előnév (foglalkozása), lakóhelye	valta	elő- név			házasságának családi és utóneve
905	1905 július 17.	Dr. Borbás Vince nővénytani tanár Kisbuda Városban	családi és utóneve, előnév (foglalkozása), lakóhelye	valta	elő- név	házasságának családi és utóneve	születési családi és utóneve	A halál oka
			Dr. Borbás Vince			Dr. Borbás Vince		születési családi és utóneve

Bizonyítom, hogy ez a kivonat a halotti anyakönyvvel megegyezik.

Kisbuda, 1905. július 17. napján

17. sz. tábla az A. U. 114. §-ban
10 darab ára 12 öföllé

Borbás Vince halotti anyakönyvi kivonata¹⁴⁷

¹⁴⁶ Budapesti Hírap 34(59): 9.

¹⁴⁷ Magyar Természettudományi Múzeum Tudománytörténeti Gyűjteménye

A Házsongárdi temető¹⁴⁸

---

¹⁴⁸ Fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2017

Deétéri Dr. Borbás Vince és a csörgei Csörgey-család sírja a Fiumei úti Nemzeti Sírkertben¹⁴⁹

¹⁴⁹ fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2019

A Fiumei úti Nemzeti sírkertben található sírkövét megrongálták, bronz domborművét ellopták. A márványoszlopon az alábbi feliratok olvashatók:

„deéteri dr. BORBÁS VINCE
NY. R. EGYETEMI TANÁR
„A BOTANIKA NESZTORA”
Élt 61 évet
M meghalt 1905. júliua hó 16-án.
„Az örök világosság fényeskedjék neki!”

„Küzdelmes élted után nyugodj boldogan az örök békében nagy fáradtsággal kivívott babérjaidon, amelyeket könnyeivel öntöz örökké gyászoló hitvesed – s ha majd én sem teszek, emlékedet örökbecsü nagy munkáid, virágaid, növényeid milliói fogják tovább őrizni. Isten veled! Áldás, béke és dicsőség lengjen poraid felett.”

özv. deéteri dr. BORBÁS VINCÉNÉ
SZ. CS. CSÖRGEY GIZELLA
ÉLT 60. ÉVET. MEGHALT 1920. ÁPRILIS 14ÉN.

„Szeretteid körében vedd el az örök éket békés nyugalmanak nagy jutalmát azért a mérhetetlen testi és lelki szenvedésért, amelyet a tiéd iránti szeretet rakott gyenge vállaidra”

CS. CSÖRGEY LAJOS
ÉLT 72 ÉVET, MEGHALT 1895. OKTÓBER HÓ 28ÁN.
ÉS NEJE
tejfalusi SZARKA JUDIT
ÉLT 77 ÉVET, MEGHALT 1911 JÚLIUS HÓ 23ÁN.

A sok szenvedés, a nehéz földi lét után
Az örök béke adjon csendes nyugalmat
a ti nemesen gondozó magasztos lelkeiteknek
szerető felejthetetlen édes jó anyám és édes jó apám.
A viszontlátásig. Isten veletek!
Áldás és béke drága hamvaitokra!
Rövid az élet elsíratni Titeket!”

Deétéri Dr. Borbás Vincéné Csörgei Csörgey Gizella szobra¹⁵⁰

---

¹⁵⁰ fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2019

Borbás Vince herbárium

Borbás Vince herbáriumának ugyanolyan hányatott sorsa volt, mint életének. A mintegy 150.000 lapnyi herbárium a kolozsvári otthonában maradt, amelyet özvegye őrzött. Erről így ír Richter Aladár¹⁵¹:

„Borbás Vince - magán-herbáriumát, amelyet néhai Borbás tanár özvegye kegyelettel bár, de alighanem a gyűjtemény értékének a veszélyeztetésével őriz magánál Kolozsvárt; minek utána, a dolog természeténél fogva, egy magánlakás viszonyai között, a legjobb akarattal sem menthető meg a herbárium a romlással szemben. Én, a magyar flórának már hangya szorgalmánál fogva tagadhatatlanul érdemes munkásával szemben átérzett kegyeletennél fogva, a Math.-Természettudományi karnak 1905–1906. tanévi dékánjaként is, Borbás tanár elhunytja után, elfogultság nélkül s nyomban megtettem a kellő lépéseket a Borbás-herbarium megtartása érdekében; ismételt fáradozás, sőt Zolnai Gyula egyetemi tanár közbenjárása mellett is, a gyűjteménynek egyenesen kárát valló nagy zárkózottsággal szemben eddigelé hiába. Az e címen hozzámm intézett számos kérdezősködéssel szolgáljon ez általános válaszul és tájékozással az iránt is, hogy én a magam részéről szomorú jelenségnek tartanám a Borbás-herbáriumnak esetleg (a Richter Lajos-éhoz hasonló módon) külföldre való jutását. Nagyobb anyagi módjánál s a hivatalos körökkel való megfelelőbb összeköttetésénél fogva, szerintem a M. N. Múzeum növénytára volna hivatott a célra vezető eljárás megindítására, ha már mi hozzá nem juthatunk. A Herbárium Borbasianum különben is egyetemes érdekű s különösebben nem az erdélyrészi területet érintő gyűjtemény (mint amilyen pld a M. N. Múzeumban került Barth-féle lett volna, avagy a Simonkai Lajos-és a Porcius-féle), amelynek ép e jelentőségénél fogva, a tudós-világra nézve centrálisabban, Budapesten volna helye“.

Özvegy Borbás Vincéné hét év után jobb belátásra jutott, mint azt az 1912-ben Jávorka Sándorhoz intézett levelében olvashattuk, felajálva

---

¹⁵¹ RICHTER A. (1905): Jelentés a növénytárról, Fábry Lajosra való emlékezéssel. 1–20 p.

megvételre Borbás Vince botanikai örökségét¹⁵². Az intézmény akkori vezetője, Filarszky Nándor visszautasította a megvételt. Végül Tuzson János javaslatára a vallás és közoktatási minisztérium a kormány intézkedésére megvette a budapesti egyetemi Növényrendszertani Intézet számára 1912-ben. 1919-ben a Múzeum Növénytárába került a herbárium, majd vissza az egyetemre. A Herbárium Borbásiánum hányatott sorsa még nem befejeződött be, amikor a Múzeum Növénytárába került, hiszen a Növénytár, a Növényrendszertani Intézet és a Vetőmagvizsgáló Intézet gyűjteményeinek és könyvtárának egy részét részben Váchartyánba, részben Alsópeténybe szállították, ahol hamarabb kerültek frontvonalba, mintsem kimenthették volna onnan. A gyűjtemények egy részét a tűzvész, másik részét a széthurcolások pusztították el. Így jórészt elpusztult a Bartha-, Borbás-, Degen-, Gayer-, Hulják-, Igmándy-, Limpricht-, Pénzes-, Schiller-, Ujvárosi-, Wagner- és Warnstorf-herbárium¹⁵³

---

¹⁵² Leváltári szám 67/255, 1912 II. 10, Kolozsvárról postázva, gyászkeretes levélpapíron

¹⁵³ BOROS Á. (1953): *Jelentés a növénytani köz- és magángyűjteményeket, valamint könyvtárakat ért háború során ért károkról* – Botanikai Közlemények **44**: 79–80.

Borbás Vince emléke

„... frissen bantolt sírjától eltávoztunk azon meggyőződéssel, hogy az utánunk következő nemzedéktől kell, hogy elvegye majdan azt a jutalmat, amellyel kortársai adósai maradtak.”

Degen Árpád

Borbás Vince munkásságát – jórészt halála után – ismerte el a szakma.
Nevét őrzi

• számos növényfaj:

- Ajuga borbasiana* ROUY – Borbás-ínfű
- Alectorolophus borbasii* DÖRFLER – Borbás-kakascímer
- Arabis arenosa* subsp. *borbasii* ZAPAL. – Borbás-ikravirág
- Asperula borbasiana* (KORICA) KORICA – Borbás-müge
- Bromus borbasii* HACKEL – Borbás-rozsnok
- Campanula velebatica* f. *borbasiana* WITASEK – Borbás-harangvirág
- Caprifolium borbasiana* O. KUNZE – Borbás-lonc
- Chenopodium borbasii* J. MURR – Borbás-libatop
- Chenopodium borbasioides* A. LUDWIG et AELLEN – Borbás-szerű libatop
- Dianthus borbasii* VANDAS – Borbás-szegfű
- Epipactis atrorubens* subsp. *borbasii* SOÓ – Borbás-nőszőfű
- Hieracium borbasii* UECHTR. – Borbás-hölgymál
- Hypericum borbasii* FORMÁNEK – Borbás-orbáncfű
- Koeleria borbasii* UJHELYI – Borbás-fényperje
- Lotus borbasii* UJHELYI – Borbás-kerep
- Mentha borbasiana* BRIQ. – Borbás-menta
- Ozanonía borbasii* GAND. – Borbás-rózsa
- Ranunculus borbasianus* SOÓ – Borbás-boglárka
- Rosa borbasiana* H. BRAUN – Borbás-rózsa
- Rosa pendulina* var. *borbasii* R. KELLER – Borbás-havasalji rózsa
- Rubus borbasii* H. BRAUN – Borbás-szeder
- Saussurea alpina* subsp. *borbasii* GYÖRFFY – Borbás-törpebogács
- Sorbus borbasii* JÁVORKA – Borbás-berkenye

A Borbás-nőszőfű vitatott státuszú taxon, kisebb leveleivel különbözik a törzsalaktól (*Epipactis atrorubens* subsp. *borbasii* SOÓ)¹⁵⁴

---

¹⁵⁴ Fotó: BERNÁTH Miklós, 2019

A Dunakanyar bennszülött faja a Borbás-kerep (*Lotus borbasii* UJHELYI)¹⁵⁵:
nagy virágaival, dús, borzas szőrével száraz réteket ékesít

---

¹⁵⁵ Fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2014

Hegyvidéki réteken sárga mezőt alkot a félélősködő, fakultatív gyökérparazita Borbás-kakascímer (*Alectorolophus borbasii* DÖRFLER)¹⁵⁶

---

¹⁵⁶ Fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2014

Erdély csinos bennszülötte a ma már dísznövényként kertekbe és parkokba ültetett Borbás-berkenye (*Sorbus borbasii* JÁVORKA)¹⁵⁷

- folyóirat:

Borbásia (1938–1940 közt)

Borbásia Nova (1940–1949 között)

- közterület:

Budapest: Markó utcai Főreáliskola emléktáblája: „Ebben az épületben az egykori V. ker. Főreáliskolában tanított 1872-től 1902-ig Dr. Borbás Vince 1844–1905 a Magyar föld növényvilágának Európa-hírű kutatója” (Emlékének állíttatta Magyar Tudományos Akadémia Biológiai Osztálya, Magyar Biológiai Társaság Botanikai Szakosztálya)

---

¹⁵⁷ Fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2015

Keszthely: Borbás Vince-sétány (Dr. Földes István tanácselnök leplezte le, Kálmánné Bodó Edit ajándéka, Keszthely Város Tanácsa, 1979, az emlékkövön 2014 óta Túri Török Tibor szépművész dombormű alkotása)

Litke: a Litkei Általános Iskola 1990. június 9-én átadott Borbás-
emlékfala, melyet Kéri Zoltán rajztanár (Általános Iskola, Litke),
Karácsony József szaktitkár (ITT Nógrád Tájegységi Egyesülete)
és Vongrey Béla klubvezető (TKM KLUB, Salgótarján)
készítették

Salgótarján: Baglyas-kő vár Természetvédelmi Látogatóközpont fehér
márványszobra (Szabó Noémi szobrászművész alkotása, 2011)

- Emlékplakett: Alapította: Kerényi-Nagy Viktor 2015-ben. „Borbás Vince (Ipolylitke, 1844. július 29. – Kolozsvár, 1905. július 7.) a magyar botanika jeles alakja: taxonómus, flórákutató, a növényföldrajzi kutatás korszerűsítője, de tudományos munkája a filológiára is kiterjedt. Kiemelkedő kutatásokat végzett a rózsák nemzetségében („*A Magyar Birodalom vadon termő rózsái monographiájának kísérlete – Primitiae monographia Rosarum imperii Hungarici*”), de a galagonyák egyes csoportjai („*Az Egyenlőség galagonya klasszifikációja.*”) is érdekelték. Középiskolai és egyetemi tanárként, botanikus kert vezetőként aktívan részt vett a diákok képzésében, tanítványa volt a híres kratoológus, ZSÁK ZOLTÁN is. A kiváló kutató és tanár emlékére hoztuk létre a Borbás-
emlékplakettet, mellyel erkölcsileg kívánjuk elismerni a kutatási életben kimagasló személyeket illetve a tudományos pálya utánpótlásáért dolgozó tanárokat. Az emlékplakett kör alaprajzú kerámia lap, fehér alapon kékekkel mintázott rózsák és galagonyák ékesítik. Az emlékplakettet Zakár Árpád rajzolta, megvalósítója Lublós Zoltán porcelántervező designer.”

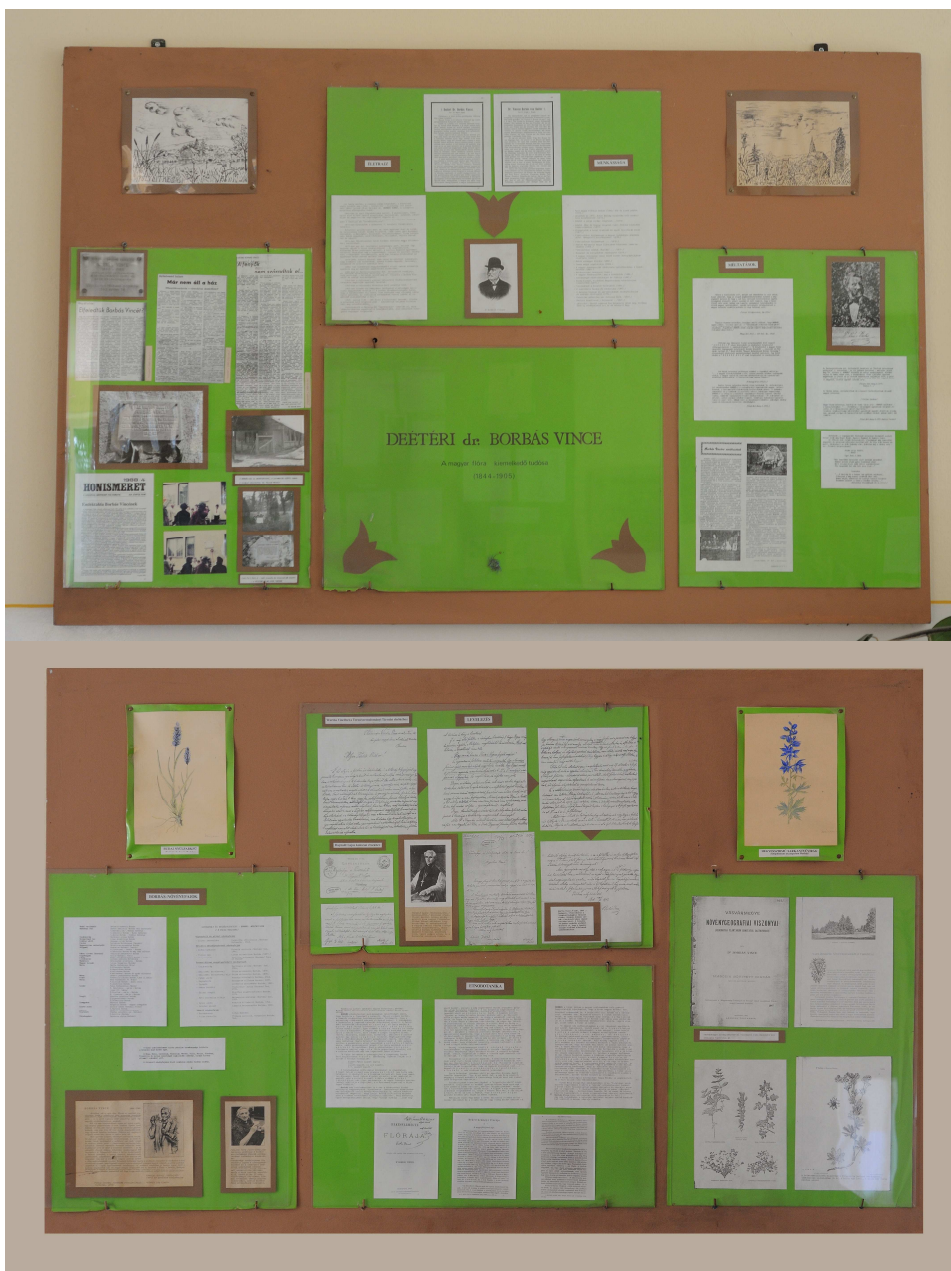
1. Borbás-émlékplakett, 2015, Gödöllő. Ábrái: *Crataegus nigra* – pannon endemizmus, *Crataegus lindmanii* – európai faj, *Rosa ciliato-petala* – jégkorszaki reliktum és *R. pendulina* – közép- és magashegyvidéki faj. Kitüntetettek: Baranec Tibor, Facsar Géza, Helyes Lajos, Isépy István, Karácsonyi Károly, Negrean Gavril és Peter A. Schmidt.

2. Borbás-émlékplakett, 2017, Budatétény. Ábrái: *Crataegus nigra* – pannon endemizmus, *Crataegus lindmanii* – európai faj, *Rosa ciliato-petala* – jégkorszaki reliktum és *R. pendulina* – közép- és magashegyvidéki faj. Kitüntetettek: Andrik Éva, Bartók Katalin, Győry Szilveszter, Kígyóssy-Schmidt Éva, Kovács J. Attila, Pócs Tamás, Surányi Dezső és Vörösváry Gábor.

3. Borbás-émlékplakett, 2019, Budatétény. Ábrái: *Crataegus ovalis* – kárpát-pannon endemizmus, *Rosa hungarica* – pannon-balkáni bennszülött, *Rosa zhalana* – pannon endemikus faj. Kitüntetettek: Bartha Dénes, Rácz Istvánné Szebehelyi Ágnes, Jodál Gábor, Szén Andrásné Borbély Anna és Tóth István Zsolt.

• Közgyűjtemény: Magyar Rózsa- és Galagonya Barátok Társasága Borbás Vince Herbárium (MRGT) mintegy 20.000 darabos gyűjtemény.

E kötet a Nemzeti Agrárkutatói és Innovációs Központ, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár, a Szent István Egyetem és a Herman Ottó Intézet közös szervezésében megvalósuló III. Rózsa- és galagonyakutatás a Kárpát-medencében nemzetközi konferencia (Budatétény, 2019. június 1.) és a Litkei Község Önkormányzat Borbás-émléknappra (2019. július 30.) jelent meg.

A Litkei Általános Iskola emlékfala¹⁵⁸

¹⁵⁸ fotó: PAPP Tibor – MMGMK, 2019

Borbás-émlékplakettek a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Numizmatikai Gyűjteményében¹⁵⁹

¹⁵⁹ fotó: KERÉNYI-NAGY V. – MMGMK, 2019

„És mégis, ma több híve és barátja van Borbás Vincének, mint volt életében. Azok közé a tudósok közé tartozott, akiket kortársaik kevésbé értettek meg s akinek nagysága az idők múlásával egyre növekszik. /.../ mi, akik nem voltunk tanúi harcoss egyéniségének, kritikus elméje szípkázó kitöréseinek, benne csak a lángelmét, a szédületes alkotó képességét, azt a temrédek munkát, megfigyelést, összegyűjtött adatot látjuk, amivel irodalmunkat gyarapította. Nebéz megérteniünk, hogy ilyen nagy alkotó tudóst, kortársai, különösen botanikus szaktársai miért nem értettek meg jobban s hogyan lehetséges az, hogy életében egyáltalán nem részesítették olyan elismerésben, ami érdemeivel arányban állott volna. /.../ Életében ellenfele, haragosa bőven volt. Ezek ma már ugyanúgy a temetőben porladoznak, mint a mester maga. Ellenfelei egy részének nevét a mai nemzedék lassan elfelejti... de Borbás Vince ma tisztábban csillog, mint életében. Kellott jönnie egy Borbás Vincének, aki megmutatta nekünk, hogy a természet minő sokoldalúságra képes és milyen éleslátásra, kifinomított megfigyelőképességre van szükség, hogy ebben az áttekinthetetlennek látszó és nehezen megismerhető tömkelegben idővel kiismerjük magunkat.”

Boros Ádám¹⁶⁰

---

¹⁶⁰ BOROS Á. (1944): Megemlékezés Borbás Vincéről, születésének százéves évfordulójából. – Botanikai Közlemények 41(3–5): 85–90.

Köszönetnyilvánítás

Mindenekelőtt hálával tartozunk a tudomány mecénásának, Gyuricza Csaba NAIK főigazgatónak, hogy 500.000 Ft támogatásával lehetővé tette a könyv megjelenését! A kötet megjelenését 100.000 Ft-tal támogatta anyagilag Litke Város Önkormányzata. Litkén végzett kutatómunkában nélkülözhetetlen segítségünkre volt Vámos Zoltán polgármester, melyet ez úton is köszönünk. Köszönettel tartozunk a család életrajzi adataiért Kalocsai Miklósné Szántó Piroskának, a Litkei Szent Kereszt Alapítvány kuratórium elnökének! Az egri Gárdonyi Géza Ciszterci Gimnázium igazgatójának, Varga B. Jánosnak és történelem tanárának, Kovács Ottónak az iskolai dokumentáció megküldéséért. Köszönettel tartozunk a Magyar Természettudományi Múzeum főigazgatójának, Korsós Zoltánnak, könyvtárvezetőjének, Matuszka Angélának, a Tudománytörténeti Gyűjtemény kurátorának, Sebestyén Rékának, a Kárpát-Pannon herbárium kurátorainak, Barina Zoltánnak és Pifkó Dánielnek. A kutatómunkánk támogatásáért a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár főigazgatójának, Estók Jánosnak, főigazgató-helyettesének, Kőrösi Andreának, fősztályvezetőjének, Molnár Péternek. Köszönettel tartozunk a kéziratához fűzött értékes megjegyzésekért Penksza Károlynak (SZIE-MKK) és Pifkó Dánielnek (MTM Növénytár). Köszönettel tartozunk a fényképekért Papp Tibor fényképésznek (MMGMK), Bernáth Miklósnak, Pifkó Dánielnek és Sass-Gyarmati Andrea tudományos munkatársnak (Eszterházy Károly Egyetem Biológiai Intézet). Köszönetünk fejezzük ki kutatásainkban nyújtott segítségéért: Dr. Tóth Krisztina ELTE Leltár vezetőjének, Papp Gábor könyvtárosnak (MTM Könyvtár), Gaál György várostörténésznek (Kolozsvár), Moharos Gábornak. A szerzők a kötetet honorárium nélkül készítették.